

De Pers

Dagblad

GRATIS MAAR NIET GOEDKOOP

Vincent Bijlo: tijd voor een openhartig gesprek met de koe zelf Pagina 9

We persen er nog eentje uit

De sterkste man van
Duitsland is vegan,
wist je dat?

• • • • •
Gesprek met Miro Kloosterman en Lisette Kreischer Pagina 17

Reisverslag
van een
sojaboon

• • • • •
Pagina 4

Meer dan genoeg

De Wereldvoedselorganisatie (FAO) stelt dat er meer dan genoeg voedsel op aarde is, vooral als we minder vlees en zuivel gaan eten.

Toekomstbestendig

Langetermijndenken in de landbouw is van levensbelang, niet alleen de oogst voor nu telt. Vruchtbare bodems houden het leven gezond.

Jonge boeren gezocht

Slechts 40 procent van de boeren in Nederland heeft een opvolger. De komende jaren dreigen veel bedrijven daardoor te verdwijnen.

Het kan anders

Pleidooi voor een eerlijk, gezond en toekomstgericht voedselsysteem

Nieuws in 2025

Zo kan het ook

Nieuwe weidegang-cijfers: alle koeien buiten

Het convenant weidegang kwam vandaag met de cijfers van het aantal koeien dat afgelopen jaren aan de weidegangnorm heeft voldaan. De uitkomsten zijn volgens een woordvoerder ongekend. 'Sinds de afschaffing van alle megastallen is het aantal koeien dat buitenkomt omhoog geschoten. Met trots kunnen we zeggen dat afgelopen jaar voor het eerst 100 procent van alle koeien buiten heeft gestaan.' Weidevogels profiteren ook omdat er meer eten is: koeienvlaaien trekken wormen en kevers aan. (AMP)

Apen zien door bomen bos niet meer

Vandaag kwam de Braziliaanse overheid met een alarmerend rapport. Door de herbebossing van het oerwoud lijden veel apen aan TMFSD (Too Much Forest Stress Disorder). Uit onderzoek van de Universiteit van Rio de Janeiro blijkt dat de apen blij zijn met hun nieuwe leefgebied, maar zich geen raad weten met alle leefruimte die ze nu hebben. (AMP)

VVD: alleen nog vleesvervangers in de schappen

'Niet zo'n slimme verkiezingsstunt', zegt Helma Lodders (VVD) over haar eerdere uitspraak dat vleesvervangers geen namen van vleesproducten mogen dragen. 'We lieten ons teveel leiden door de vleesindustrie. We weten nu beter; we zullen als maatschappij vlees moeten minderen.' De VVD komt binnenkort met nieuwe spotjes in de zendtijd voor politieke partijen onder het motto 'Een echte liberaal plukt geen kippen kaal'. (AMP)

Nederlandse CO2-uitstoot drastisch verlaagd

De minister van Klimaat en Duurzame Economie komt volgende week met een tussenstand van de Klimaatwet die vijf jaar geleden in werking trad. Uit een gelekte memo blijkt dat de reductiedoelstellingen vooral gehaald worden door de hervorming van ons landbouwbeleid. Deze hervorming, waarin duurzaamheid, schaalverkleining en eerlijke handel centraal stonden, werd een aantal jaar geleden aangenomen door een ruime Kamermeerderheid. (AMP)

Boer(in) wederom Beroep van het Jaar

De jury van Stichting Geroepen Beroepen is het er unaniem over eens; het beroep van het jaar is voor het vijfde jaar op rij, de Boer(in) geworden. In een lovend rapport schrijven ze dat boeren in Nederland het beste scoren op onder andere geluk, maatschappelijke meerwaarde en een goed inkomen tegen de laagste werkdruk. (AMP)

Super Unie-supermarkten worden coöperaties

Opmerkelijk nieuws vandaag uit Beesd. De Super Unie, de inkooporganisatie die dertien supermarktketens vertegenwoordigt zoals Plus en Spar, kondigde aan dat alle ketens coöperatieve supermarkten worden. Boeren en burgers kunnen vanaf 1 januari lid worden van hun buurtsupermarkt. Hierdoor kunnen ze meebepalen hoe de onderneming georganiseerd wordt en delen ze mee in de winst. (AMP)

Waarom deze krant?

#depers Deze krant is een pleidooi voor eerlijk en gezond voedsel. Voor onze toekomst. Met een circulair systeem dat recht doet aan mensen en dieren: regionaal, rechtvaardig en gezond. En waarbij we onze problemen niet afschuiven op andere delen van de wereld of op onze kinderen en kleinkinderen. Als we dat zouden doen, zou het nieuws over ons voedsel er heel anders uitzien. De korte AMP-berichtjes op deze pagina laten zien waar we het dan over zouden hebben!

Van de redactie

Nederland is wereldkampioen overproductie. Na de Verenigde Staten zijn we de grootste landbouwexporteur ter wereld. Nog concreter: we produceren voor 50 miljoen mensen vlees en zuivel per jaar. Dat is voor

zo'n klein en dichtbevolkt land als Nederland natuurlijk niet vol te houden. Voor de rest van de wereld trouwens ook niet. We knippen met ons voedselsysteem de wereld uit. Zo wordt er op grote schaal oerwoud gekapt in Azië en Zuid-Amerika voor palmolie en soja. Allemaal voor ons eten. En wat krijgen de mensen daar hiervoor terug? Onvruchtbare landbouwgrond en melkpoeder en kippenvleugels tegen bodemprijzen, omdat wij daar te veel van produceren. Zo worden lokale boeren weggeconcentreerd.

De crisis in onze melkveehouderij het afgelopen jaar is u vast niet ontgaan. Een gigantische overproductie van mest, boeren die uitgemolken worden omdat ze al tijden onder de kostprijs produceren, diervoer helemaal afkomstig uit Zuid-Amerika, steeds meer koeien die geen daglicht

meer zien. Is dit het voedselsysteem dat we willen? Als we het maatschappelijke debat rond ons voedsel zien, zeker niet.

En dus? Moet het anders. Zeggenschap over voedsel moet weer bij boeren en burgers komen te liggen en het voedselsysteem moet terug van mondiaal naar regionaal en passen binnen de grenzen van onze planeet.

Jij kan daar zelf iets aan doen! Eet minder vlees en zuivel en kies voor een duurzamere variant. Ga langs bij de boer voor je melk en eieren, of let er in de supermarkt op waar je product vandaan komt. Hoe minder kilometers je groenten en fruit hebben afgelegd, des te beter voor het milieu. Naast satirische stukjes en advertenties vind je in deze krant echte artikelen over ons voedselsysteem.

Buurtmoestuinen, zoals hier in Amsterdam, zijn steeds populairder.

BERLINDA VAN DAM, HOLLANDSE HOOGTE

Pats! Daar gaat je geld

#divest Wie weleens belegt, kent het: ineens is je geld weg. Wie belegt in de vee- en voedingsector, kan het ook overkomen. Denk nu niet: dit gaat niet over mij. Want via je pensioenfonds, bank of verzekeraar beleg ook jij.

Jerome Remmers Amsterdam

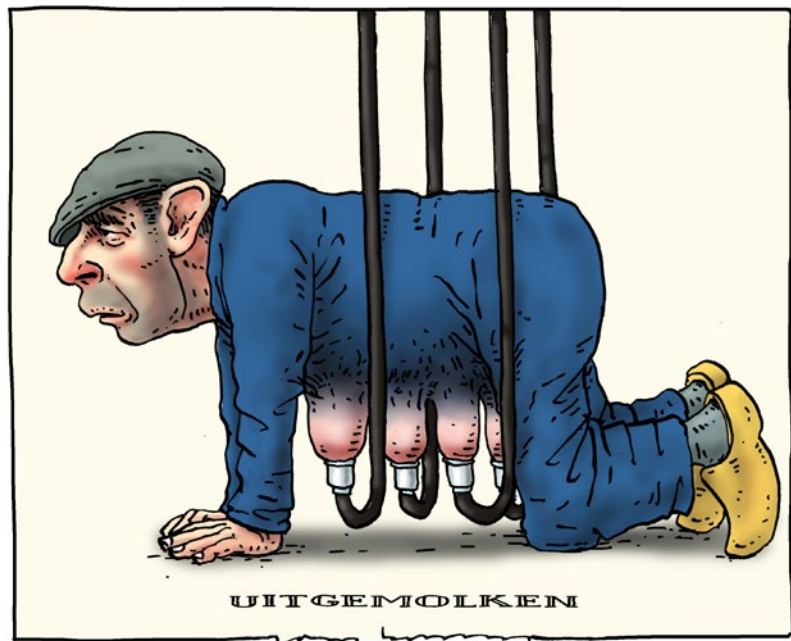
De koolstofzeepbel kenden we al. Dat is het risico dat de aandelen in de fossiele industrie enorm in waarde zullen dalen – en "stranded assets" worden – als we klimaatverandering echt gaan aanpakken. Dat heeft ook gevolgen voor jou, zelfs als je zelf niet belegt. Jouw pensioenfonds, bank of verzekeraar doet dat namelijk wel. Naar verwachting dalen de pensioenen 5 tot 10 procent

als de koolstofbubbel barst, tenzij pensioenfondsen tijdig uit fossiele energiebedrijven stappen. Nu blijkt er dus ook nog een "vlees- en zuivelzeepbel" te bestaan.

Er is een groep investeerders opgestaan die benadrukt dat soortgelijke milieugerelateerde risico's ook bestaan voor bedrijven die dierlijke producten maken. De veehouderij is verantwoordelijk voor 14,5 procent van de wereldwijde CO2-uitstoot en gebruikt enorm veel fossiele energie. De coalitie van veertig beleggers, samen goed voor 1,25 biljoen dollar, bestaat onder andere uit enkele Zweedse staatspensioenfondsen en het Nederlandse Robeco. Samen waarschuwden zij eind september 2016 multinationals als Nestlé, Unilever, Ahold, Tesco en Walmart voor de risico's van een onrealis-

tisch vertrouwen in de intensieve veehouderij. Trekker is het Britse Share Action, dat het initiatief Farm Animal Investment Risk & Return (FAIRR) is gestart. De groep beleggers doet een beroep op zestien grote voedselbedrijven om een strategie te ontwikkelen voor bedreigingen van hun voedselketens. Denk daarbij aan klimaatverandering, dierziektes, strengere regelgeving (zoals emissie-eisen of milieueffingen), maar ook veranderende consumentenvoorkeuren voor meer plantaardig en gezonder voedsel. Kortom, koop minder vlees en zuivel en vraag je pensioenfonds niet meer te beleggen in de vlees- en zuivelindustrie (en fossiele energiebedrijven). Dan kun je na je 65ste toch nog af en toe een stukje biologisch vlees of een vegaburger kopen.

Cartoon Joep Bertrams

Bioboost

De vraag naar biologische producten is de afgelopen vijf jaar verdubbeld. Veel boeren willen biologisch gaan produceren. De overstap duurt ongeveer twee jaar.

Kennis kweken

De Alliantie Voedselonderwijs wil voedselonderwijs voor ieder kind. Dat is essentieel voor de ontwikkeling van een gezond en duurzaam voedingspatroon.

Hoe dan?

Wil je weten hoe we een eerlijk en duurzaam voedselsysteem kunnen bereiken? Wordt onderdeel van het Voedsel Anders netwerk. www.voedselanders.nl

Niemand zit te wachten op uitgekledede boeren, zichzelf ook niet

#eerlijkeprijzen De melkplas is terug van weggeweest. Met akelige gevolgen voor boer, koe, natuur en landschap. Terwijl dat met een iets hogere melkprijs helemaal niet nodig is.

Michiel Bussink
Eesveen

Sinds 2011 is het aantal melkkoeien met meer dan een kwart miljoen gegroeid. Maar we zien volgens het Centraal Bureau voor de Statistiek juist steeds minder koeien in de wei grazen. Rara, hoe kan dat? Het simpele antwoord: die extra koeien staan allemaal op stal, en niet buiten. Méér koeien met steeds minder boeren. Die zullen wel lekker verdienen, als ze per boerderij meer melk kunnen leveren, zul je misschien denken. Dat is dus niet zo. De prijs die boeren voor hun melk kregen, was de afgelopen jaren namelijk heel laag. Zelfs zo laag dat veel boeren hun melk onder de kostprijs aan de zuivelfabrieken moesten verkopen. Waardoor veel boeren in financiële moeilijkheden kwamen.

Hoewel de inkooprijzen laag waren, daalden de prijzen voor de consument niet of nauwelijks. Kassa vooral voor de supermarkten. Het zou daarentegen heel wat voordelen opleveren als de melkveehouders wél een eerlijke prijs zouden krijgen. Het maakt het voor de boeren bijvoorbeeld makkelijker koeien in de wei te laten grazen, ze duurzaam te voeren, rekening te houden met weidevogels en minder koeien te houden.

Melkquotum

In de jaren zestig, zeventig en tachtig van de vorige eeuw was het landbouwbeleid van de EU – gericht op ‘nooit meer honger’ – zo succesvol dat er boterbergen en melkplassen ontstonden. Om die zuiveloverschotten in te dammen werd in 1984 het melkquotum bedacht. Elke lidstaat mocht een maximale hoeveelheid melk produceren. Sinds 1 april 2015 is dat quotum afgeschaft. De EU wilde de Europese melkprijs richting die van de wereldmarkt te krijgen om zo de zuivelindustrie van goedkope melk te voorzien. Die industrie verlekterde zich bij voorbaat over ‘de melktsunami die Nederland in 2015 gaat overspoelen.’ Maar milieu-, natuur- en kritische boerenorganisaties voorspelden dat die tsunami vooral negatieve gevolgen zou hebben, zoals meer overbesteding, megastallen en te lage melkprijzen. Helaas kregen ze gelijk. ‘Sinds de melkquotering is afgeschaft, is de gangbare melkveehouderij overgeleverd aan de grillen van de wereldmarkt en dat liegt er niet om’, vertelt Kors Den Hartog, biologisch melkveehouder in Eesveen (Overijssel). Afschaffing van het melkquotum betekende meer koeien, meer melk en dalende prijzen.

Tadeusz Groen, boer en uitgekleded.

MARIEKE WIJNTJES

Tot onder de kostprijs voor boeren. Dat betekent dat de bedrijfskosten voor de boer (land, voer, machines etc.) hoger liggen dan dat de melkfabriek per liter melk uitbetaalt. En die kosten zijn voor de boer de afgelopen jaren juist gestegen. Nederland heeft bijvoorbeeld de duurste landbouwgrond in Europa. Het groeiende aantal koeien leidde tot meer vraag naar grond, zodat de prijs daarvan óók omhoog ging. Meer koeien betekende extra grote stallen en extra melkmachines. Mede aangeschaft onder druk van

banken, zoals de Rabobank, die de agrariërs voorhiielden dat alleen met verdere schaalvergroting hun bedrijf toekomst zou hebben. Wel met torenhoge lasten als gevolg, die met de lage melkprijs niet kunnen worden opgebracht en tot financiële nood onder veel boeren heeft geleid.

Duurzaam en diervriendelijk

De Dutch Dairymen Board is een organisatie van melkveehouders die zich inzet voor eerlijke prijzen. ‘Samen met onze Europese zusterorganisaties laten we een

wetenschappelijk bureau uitrekenen wat een eerlijke prijs voor de melk is voor de verschillende EU-landen’, vertelt Sieta van Keimpema, voorzitter van de DDB en zelf ook melkveehoudster. Voor Nederland komt die uit op € 0,45 per liter melk, terwijl de afgelopen jaren de prijs rond de € 0,30 lag. De kostprijs lag gemiddeld – het verschilt nogal per bedrijf – op € 0,36. ‘In onze berekeningen zit ook een reële vergoeding voor de arbeid van de boer. De overheid is daar niet in geïnteresseerd. Die gaat ervan uit dat in slechte tijden

de boer maar van het inkomen van zijn vrouw moet leven, die een baan buitenshuis heeft.’

Een “eerlijke prijs” wil ook zeggen dat de agrariër er duurzaam en diervriendelijk mee kan boeren. Dus koeien in de wei, geen overbesteding, ruimte voor weidevogels en veevoer uit de regio. Van Keimpema legt uit waarom zulke zaken de boer geld kosten: ‘Als je koeien in de wei hebt lopen, is het meer werk om ze twee keer per dag uit de wei te halen om ze in de stal te gaan melken. Als je het gras later maait om weidevogels te beschermen, heb je dus minder gras voor de koeien en moet je meer voer aankopen. Als je koeien in de wei hebt lopen, vertrappen ze een deel van het gras. Het is dus efficiënter om al het gras te maaien, de koeien op stal te houden en ze daar te voeren.’

Richtprijs

Desondanks lopen op haar eigen bedrijf de koeien wel een groot deel van het jaar buiten. Van Keimpema vertelt dat tot eind jaren tachtig de EU-lidstaten de zuivelindustrie een richtprijs voorschreven voor de aan de boeren uit te betalen prijs. Gebaseerd op de kosten die boeren moesten maken. De overheid zou opnieuw zo’n richtprijs moeten invoeren, vindt ze. Ook haar collega-boeren zien dat zitten. Zo’n tweederde van de melkveehouders wil graag duurzamer produceren als daar een garantieprijs (van minimaal € 0,40) tegenover staat. Dat blijkt uit een enquête onder boeren in opdracht van onder andere Netwerk Grondig en Milieudefensie.

In de biologische landbouw zijn de problemen de afgelopen jaren veel minder groot, omdat de prijzen daar veel minder zijn gezakt. ‘De biologische markt is een Europese markt die door de verwerkers van biologische zuivel wordt beschermd’, legt Kors den Hartog uit. Aangetrokken door de veel betere prijs voor biologische melk willen veel gangbare boeren graag omschakelen naar biologisch. Maar de zuivelverwerkers letten erop dat het aanbod van biologische melk niet groter wordt dan de vraag, om te voorkomen dat de biologische melkprijs te veel zakt, zoals bij de gangbare prijs is gebeurd.

Den Hartog vertelt over zijn biologische melkveehouderij: ‘Wij werken met de biologische normen en hebben een bedrijfskringloop die bijna gesloten is. De koeien lopen buiten en we vragen niet het uiterste van hen. De prijs voor biologische melk is daardoor hoger, maar wel eerlijker.’

Financiële nood

In 2017 zullen 1.800 melkveehouders vrijwillig stoppen, 300 gaan failliet. Dit zullen vooral boeren zijn die recent méér zijn gaan produceren.

Van vele markten thuis

40 procent van de Nederlandse boerengezinnen kan niet zonder neveninkomsten. Denk aan natuurbeheer of agrotourisme, maar ook regulier werk.

Boer worden?

Dan moet je rijk zijn. Boerengrond kost hier gemiddeld zo’n 57.000 euro per hectare. Een rendabele melkveehouderij heeft minstens 40 hectare nodig.

Reisverslag van een sojaboon

#veevoer Ons land wordt overspoeld door een vloedgolf van Zuid-Amerikaanse sojaboontjes. Via de haven van Rotterdam vinden ze hun weg naar de voederbakken van ons oer-Hollandse vee. Een sojaboon uit Paraguay wist aan die massastroom te ontkomen.

Pieter-Bas van Wiechen
Amsterdam
▽
‘Psst, kom eens hier!’ Terwijl de zon zijn goudgele vloed over de velden uitwierp, wenkte mijn grootvader me. Hij wilde mij, een nauwelijks ontkiemd boontje, iets vertellen. ‘Weet je jongen, wij van het soja-geslacht zijn niet zómaar planten. Wij zijn een soort met een lange en roemruchte geschiedenis.’ Hij schraapte zijn keel en ging verder: ‘Onze wortels liggen aan de andere kant van de wereld, in China, waar wij ooit met tarwe en rijst tot de heilige gewassen behoorden. Er werden heerlijke gerechten van ons gemaakt. Dat ging goed totdat een groot deel van onze voorouders China verliet. Toen is de ellende begonnen.’

Mijn grootvader liet een lange stilte vallen. ‘Steeds meer sojabonen vielen voor die genetisch gemanipuleerde types. Sterke figuren, maar met een karakter dat geen rekening houdt met zijn omgeving. Iedereen wil ons hebben, schreeuwen de sojabonen tegenwoordig. Dus kappen ze bomen en planten ze zich voort, van hier tot aan de horizon en als het aan hen ligt nog verder. Maar waarvoor? Niet voor overheerlijke gerechten.’

Maniok
Grootvader boog zich naar mij toe en fluisterde: ‘Ik heb gehoord dat de meesten van ons naar Europa worden verscheept en ze daar verpulverd worden tot veevoeder. Als

Van tropenzon tot voederbak, het lot van de Zuid-Amerikaanse sojaboon.

JASPER RIETMAN

ik jou was zou ik dat niet afwachten. Ga hier weg en zoek uit wat er met ons gebeurt!’ De blik van mijn grootvader was duidelijk en dwingend. Na wat lichte twijfel liet ik mij van de stengel glijden en zette het op een lopen.

De hele nacht liep ik door velden vol soortgenoten. Bestaat er wel zoiets als een wereld zonder sojabonen? Bij het krieken van de ochtend was er eindelijk iets anders te zien. Een zanderige weg met een bankje ernaast, een bord met het woord “bushalte” en een oudere dame met een wandelstok. ‘Gaat hier de bus naar de wijde wereld?’ vroeg ik de

dame. ‘De wijde wereld? Die is hier, maar ook elders.’

‘Bent u er wel eens geweest?’ ‘Nee, het merendeel van de wijde wereld heb ik nooit gezien. Ik woonde altijd hier en ga alleen soms even naar de stad, zoals nu. De wijde wereld kwam wel naar mij toe en nam me alles af: mijn huis, mijn grond, mijn werk en uiteindelijk ook mijn ogen.’

Ik keek naar de dame en zag inderdaad dat haar ogen leeg het niets in starden. ‘Ooit stond hier een een dicht woud, waar ik woonde met mijn ouders, broers en zussen. We verbouwden maniok. Het regende

heel vaak en soms wel een week lang.’

Pesticiden
In de verte kwam in een wolk van zand de bus aanrijden, we stapten in en de oude dame vervolgde haar relaas. ‘Toen kwamen de mannen met hun machines, geld en praatjes. Ze kaptten de bossen om ons dorp heen en plantten overal sojabonen, een gewas dat wij helemaal niet kenden. Zo verdween ons dierbare bos, met al die planten en dieren die wij aten. Niet veel later verkochten of verhuurden steeds meer burenhun grond aan die mannen. Steeds vaker vlogen er vliegtuigjes met

pesticiden over ons land. Dat spul zorgde ervoor dat steeds meer van onze gewassen niet meer groeiden. En toen die fatale dag in mei, ik liep dwars door de velden naar huis. Er kwam een vliegtuig over en het spul kwam zo in mijn gezicht. Toen werd het donker voor altijd.’

Verpulverd
Een traan biggelde langs de wang van de dame naar beneden. Ik wilde mijn excuses aanbieden, maar bedacht toen dat ze toch niet kon zien dat ik een sojaboon was. Ik nam haar troostend in mijn armen en keek naar buiten waar velden vol soortgenoten voorbijgleden.

Eenmaal aangekomen in de stad, besloot ik meteen verder te reizen naar Europa. Het werd Amsterdam. Terwijl we opstegen zag ik dat er in mijn land nauwelijks tot geen bos meer over was. In Nederland zag ik hoe miljoenen van mijn soortgenoten van een containerschip naar een fabriek werden gebracht. Daar werden ze verpulverd. Mijn maag draaide zich om.

Ik spring op de bumper van een vrachtwagen die met de overblijfselen naar het platteland rijdt. Daar zie ik hoe de soja in voederbakken wordt gestort. Al mijn broeders en zusters omgebracht voor een overdaad aan vlees en zuivel. Allemaal ten koste van de kleine boertjes en van plant- en diersoorten in mijn land.

Ziek van verdriet neem ik een aanloop en spring in de voederbak. Er komt een grote neus met een enorme tong op mij af.

Apps enzo

Voedselapps

Questionmark Vind je het lastig om duurzame keuzes te maken in de supermarkt? Met deze app kun je zien welke producten het beste scores op gezondheid, milieu, mensenrechten en dierenwelzijn.

ResQ-club gaat voedselverspilling in de horeca te lijf. Restaurants geven aan welke gerechten ze over hebben, jij kunt ze online reserveren, betalen en... smullen maar!

Animal Free Ben je flexitariër, vegetariër of veganist? Herken je niet alle dierlijke ingrediënten op het label? Met deze Engelstalige app zie je welke ingrediënten een dierlijke oorsprong hebben en kun je beter vega(n)vriendelijk winkelen.

Rondreis Amazone

7 dagen al v.a.
€ 600

Echt even helemaal niks

Bezoek een van 's werelds mooiste platgebrande natuurgebieden met weidse uitzichten

- ✓ Midden in de voormalige Amazone
- ✓ Inclusief bezoek aan de uitgestrekte sojaplantages

FLAT FOREST TRAVEL

Buiten propoities

Voor de productie van vlees, zuivel en eieren in Nederland is ruim 1 miljoen voetbalvelden aan sojaplantages voor veevoer nodig.

Soja-exporteurs

De grootste leveranciers van soja zijn (in willekeurige volgorde) Argentinië, Brazilië, China, de VS en Paraguay.

De longen van de aarde

De Amazone herbergt de grootste verscheidenheid aan soorten ter wereld. Op één hectare grond staan twee- tot driehonderd verschillende boomsoorten.

Korte Ketens

Try-out Aurora Gold Demeter Mild Oerwoudvrije smaakexplosie

Maarten Ros
Amsterdam

Lokaal eten is iets dat leeft bij mensen. Maar wat is lokaal precies? Melk van een boer uit Friesland als je in Utrecht woont? Het kan ook niet met alle producten. Mango's groeien hier niet en een dag zonder koffie lijkt me een ramp. Op Aurora Gold Demeter Mild – we hebben het over kaas – staat een logo: 'Op weg naar 100% lokaal veevoer'. Oké, wat moet ik me daarbij voorstellen? Bij de proeverij op mijn markt hebben ze het over "oerwoudvrij". Voor ik mag proeven, hoor ik over koeien die soja uit Zuid-Amerika eten, boeren die voor die soja van hun land verdreven worden, dat het van dichterbij kan (het veevoer dus) en dat de kaasmakers dat belangrijk vinden. Dit is een dimensie van lokaal waar ik nog niet bij stil heb gestaan. Maar ja, het belangrijkste is toch echt hoe het smaakt. Oerwoud proef ik niet, wel een milde, romige smaak die heel prettig blijft hangen.

Een van de boeren die melk voor deze kaas levert, is ook aanwezig. Hij zegt iets heel moois: 'Voedsel de wereld over slepen geeft een hoop risico op geknoei. Door importsoja voor veevoer te gebruiken steun je bovendien de grote multinationals. Ik stimuleer liever de lokale economie.' De melk komt uit de Achter-

hoek, de koeien krijgen alleen maar voer van eigen bedrijf en de kaasmakerij zit in Limburg. Voor mij past dit kaasje prachtig in het concept lokaal.

Als ik op mijn fiets stap, komt de boer achter mij aan. Hij heeft op de valreep een tip: haal de kaas tijdig uit de koelkast, daarmee zorg je dat die op kamertemperatuur komt, dan is de smaak nog beter. Mijn tip, doe er dan een ijskoud, donkergoud biertje bij en deze oerwoudvrije smaakexplosie is echt onvergetelijk.

Aurorakaas

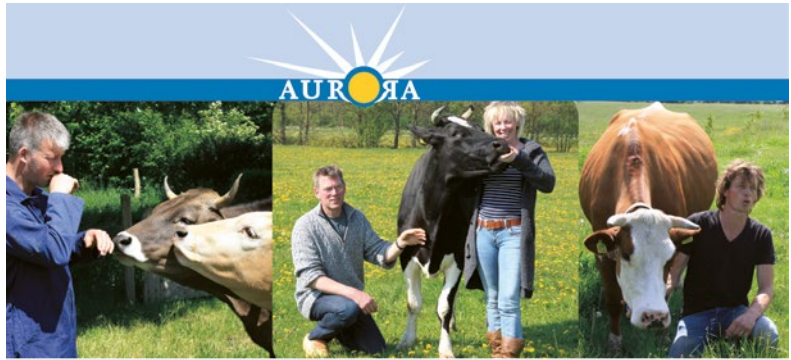
- + de prijs (eerlijk) / het contact met de boer
- + de smaak (je blijft er van eten!)

Voedsel om de hoek

De afgelopen jaren schieten lokale voedselinitiatieven als paddenstoelen uit de grond. In alle uithoeken van Nederland vind je plekken waar producenten en consumenten de handen ineen hebben geslagen. Ze laten zien dat ons voedsel niet anoniem hoeft te zijn en dat boeren wel een goede prijs kunnen krijgen voor hun producten.

Bij Veld en Beek bijvoorbeeld, een biologische boerderij in Doorwerth. Veld en Beek is een coöperatieve vereniging. Als lid kun je jouw producten in omliggende steden zelf ophalen in zelfbedieningskoelwagens!

Kijk voor een initiatief bij jou in de buurt op de website van voedsel anders: www.voedsel anders.nl/korte-ketens-kaart.

Deze drie boeren zijn volledig overgestapt op lokaal veevoer. Zij zorgen elke dag met liefde voor hun koeien. En dat proef je in de melk. Van die melk maken wij de heerlijke Demeter kazen. Ambachtelijk, 100% biologisch en met respect voor mens, dier en natuur.

Meer informatie op onze vernieuwde website www.aurora-kaas.com

RECHTVANBIJDEBOER.BE

Rechtstreeks van de boer

#allemaallokaal Eten uit de buurt is lekkerder, gezonder, eerlijker en als je het goed doet ook beter voor het klimaat.

Michiel Bussink
Vorden

Het lijkt wel alsof de melk van de Vijfsprong vandaag ietsje oranje kleurt. 'Dat kan kloppen: de koeien hebben overgebleven pompoenen gegeten', weet de boerin te vertellen. In de boerderijwinkel, pal naast de kaasmakerij, is niet alleen melk maar ook kaas, karnemelk en volle kwark van eigen makelij te koop. En niet te vergeten de acidophilusmelk van de Vijfsprong, die in 2016 werd uitgeroepen tot 'beste boerderijzuivel van Nederland'.

Rond de kaasboerderij zie je de koeien rondlopen die de aangeboden zuivel mogelijk maken. Je kunt een praatje met de boer of boerin maken en een kopje koffie drinken voor de boerderijwinkel. Het is kortom leuk om er je boodschappen te doen. Zo zijn er vele honderden plekken in Nederland waar je je eten en drinken kunt kopen, rechtstreeks van de producent. En dat worden er steeds meer.

Kort is het nieuwe lang

Het werken met "korte ketens", of simpelweg "eten uit de buurt", heeft vele voordelen in vergelijking met eten uit de supermarkt (zie kader). Geen wonder dat meer boeren en tuinders rechtstreeks aan consumenten leveren. 'Ze merken dat steeds verdere schaalvergroting en almaar meer kilo's produceren niet meer werkt', zegt Henk Renting van RUAF, een wereldwijd partnerschap voor duurzame stadslandbouw. 'Bovendien is het voor jonge agrariërs zonder grond heel moeilijk een bedrijf te starten. Door klein te beginnen, kunnen ze toch iets produceren. En het sluit aan bij het type consument dat wil weten waar zijn voedsel vandaan komt.'

Behalve via boerderijwinkels en boerenmarkten krijgt de kortere

afstand tussen boeren en burgers op allerlei andere manieren vorm. Bijvoorbeeld via een abonnement bij de boer of een groep boeren op een pakket groenten, zuivel, fruit, vlees of een combinatie daarvan. Voor de boer is het een groot voordeel dat hij meer zekerheid heeft over zijn afzet, waardoor hij bijvoorbeeld makkelijker seizoensproducten kan verbouwen, of weet hoeveel yoghurt hij moet maken. Zo blijft de boer met minder onverkoopbare waar zitten. En dat zorgt weer voor minder voedselverspilling.

Boerderij en burger

Een nog verdergaande vorm van samenwerking is die waarbij burgers aandelen nemen in een boerderij. Een voorbeeld is Veld en Beek in de Gelderse Vallei, een coöperatie die eigenaar is van de koeien en de aanschaf van de herkauwers heeft voorgefinancierd. De aandeelhouders nemen alle producten af. Zo zijn vraag en aanbod in evenwicht. De boeren doen het werk voor de consumentencoöperatie en houden rekening met de wensen van de afnemers. Bij Veld en Beek de lopen de kalfjes bijvoorbeeld bij de koe.

'Het mooie van dergelijke systemen is dat boer en burger hun zeggenschap over het voedsel vergroten', vindt Renting. 'Zonder allerlei tussenliggende bedrijven als industrie en supermarkten die bepalen wat er gebeurt en er ook nog eens met het geld vandoor gaan.'

Boerenkaas is een ander simpel en "ouderwets" voorbeeld van een korte zuivelketen. "Boerenkaas" is een wettelijk beschermde naam. Alleen kaas die op de boerderij gemaakt is met onpasteuriseerde melk mag zo heten. Doordat de melk voor verwerking tot kaas niet verhit wordt en de melk op elke boerderij anders is, smaakt elke boerenkaas anders. Complexer en daardoor lekkerder dan kaas uit de fabriek, zeggen kaaskenners. Renting: 'Het is de Parmezaanse kaas van Nederland, dat zouden we wel wat meer mogen waarderen.'

Eten uit de buurt De voordelen

Het werken met "korte ketens" heeft veel voordelen in vergelijking met eten uit de supermarkt.

Gezonder

Hoe verser voedingsmiddelen zijn, hoe meer vitamines, hoe minder hulpstoffen, hoe gezonder.

Lekkerder

Verse tuinbouwproducten kunnen rijp worden geoogst en zijn daardoor lekkerder. Ieder zuivelproduct smaakt weer anders.

Eerlijker

Veel minder tussenhandel, werkende industrie en supermarktketens waardoor boeren een betere prijs voor hun producten krijgen.

Klimaatvriendelijker

Minder gesleep over de aardbol met grondstoffen en voedsel, waardoor er minder 'voedselkilometers' worden gemaakt. Dit geldt alleen als je werkt met 'foodhubs' zoals abonnementen, bezorgdiensten, afhaalpunten, boerenmarkten.

Beter voor de regionale economie

Door voedsel van producenten uit de buurt te kopen, wordt een gemeenschap minder kwetsbaar voor de grillen van wereldmarkt en grote bedrijven.

Democratischer

Lokale voedselvoorziening betekent een machtsverschuiving, van het handjevol agrochemische bedrijven en multinationals naar kleine producenten en gebruikers.

Uit: Eten uit de buurt – Haal alles uit je voedselcirkel (2015), Michiel Bussink

Vers van dichtbij

Sommige Europese landen verplichten hun supermarkten tot een lokaal assortiment. In Roemenië geldt zelfs een minimum van 51 procent.

Nauwe band

In Nederland werken 25 tuinderijen volgens het principe van Community Supported Agriculture: tuinders en consumenten werken samen.

Lokaal is leuk

In Nederland zijn 400 boerderijwinkels die biologische groenten aanbieden. Lekker op de fiets, de stad uit. Op naar het erf!

De koe maakt gehakt van ons klimaat

#methaan Door de uitstoot van broeikasgassen is de wereldwijde veehouderij een grotere vervuiler dan de auto. De oplossing? Een duurzamere veeteelt en minderen met vlees en melk. Klimaatwetenschapper Pier Vellinga: ‘We moeten onze veehouderij halveren.’

Tekst **Nicolline van der Spek** Beeld **Act Impact**

Hollander kan bijna niet: een koe in een weiland. Je voelt je bijna schuldig als je voorbijrijdt; al die uitlaatgassen. Arm beest? Als diezelfde koe een wind laat, vult de lucht zich met een broeikasgas waar de honden geen brood van lusten. Methaan, want daar hebben we het over, wordt gevormd in een van de zeven magen van de koe en is vele malen krachtiger dan kooldioxide. Geen klimaatramp als het bij die ene koe blijft, maar in Nederland lopen ondertussen ruim 1,74 miljoen melkkoeien rond. Wereldwijd anderhalf miljard. Alle herkauwers (dus ook geiten en schapen) bij elkaar zorgen voor net zoveel uitstoot van broeikasgassen als alle auto's die er op de wereld rondrijden.

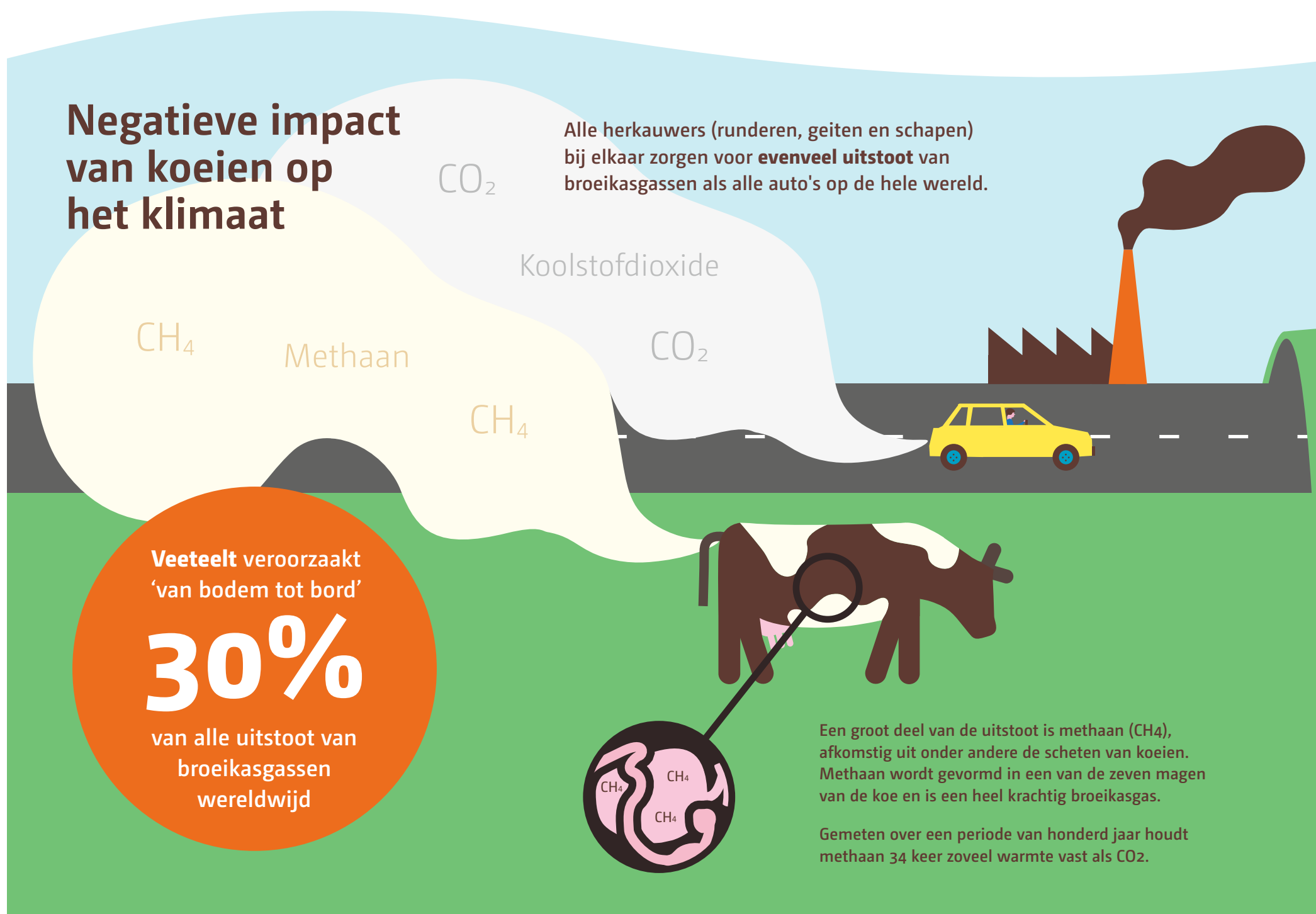
De (melk)veehouderij beperkt zich natuurlijk niet tot de koeien in de wei. Voor de productie van vlees en melk is absurd veel water nodig. Zo vereist een kilo rundvlees 15 duizend liter water. Dat gaat niet in de koe zelf zitten, maar in haar voer. Voer dat ergens moet groeien. Ten behoeve van de landbouw wordt op grote schaal land ontbost en worden veen- en moerasgebieden ontwaterd. Daarbij komt veel CO₂ vrij. Het veevoer moet ook nog eens worden getransporteerd, de kipfi-

lets en karbonades geëxporteerd. De teller loopt ondertussen op tot een uitstoot van 30 procent. Dat is meer dan al het transport bij elkaar, inclusief de scheep- en luchtvaart. Volgens klimaatwetenschapper en hoogleraar Pier Vellinga zijn er verschillende definities in omloop over de impact van de veehouderij op het klimaat: ‘Maar ga je uit van de meest ruime, die van de bodem tot het bord, dan kom je inderdaad uit op ruim 30 procent. Daar zit ook de brandstof bij van alle landbouw-werktuigen en de CO₂-uitstoot van onze koelkast.’

Slogan

‘De auto kan best een dagje zonder u’, leerde we al in de jaren negentig. Over vlees bestaat zo’n Postbus 51-spotje niet, terwijl een ludieke slogan toch zo verzonnen is. Denk aan ‘Minder melk, goed voor elk’ of Arjan Lubachs ‘Klaar is Vlees’.

De afgelopen dertig jaar heeft Vellinga verschillende politici op de impact van de intensieve (melk)veehouderij aangesproken. Niet veel politici gaven thuis. ‘Met de boodschap dat we minder vlees en zuivel moeten consumeren, maak je je als politicus niet populair.’ Gelukkig staat sinds Parijs het klimaat weer

Niet om te lachen

Veeteelt veroorzaakt 65 procent van de uitstoot van lachgas. Dit broeikasgas is 300 keer vervuilender dan CO₂ en het blijft 150 jaar in de atmosfeer.

Stinkend vlees

De uitstoot van broeikasgassen zal met 80 procent toegenomen zijn in 2050. De belangrijkste oorzaak: het aantal mensen dat zich vlees kan veroorloven groeit.

Zondag met Lubach

Kijktip! Heb je Arjen Lubachs item over #klaarislees al gezien? Kijk het terug op NPO gemist!

hoger op de agenda, en eten mensen steeds bewuster. De vraag naar vlees in Nederland neemt snel af, die naar biologisch vlees neemt toe.

Allesmaal veganist dan maar? Dat hoeft niet per se. Minderen met vlees en melk helpt al om de opwarming van de aarde af te remmen. Vellinga stelt dat iedereen voor 80 procent vegetariër zou moeten zijn. Dat betekent dat we hooguit zes dagen in de maand vlees mogen eten.

15.000

liter water

Er is 15 duizend liter water nodig voor de productie van één kilo rundvlees.

Koe versus mens

We moeten anders naar vee tellen kijken, stelt Hannah van Zanten aan de telefoon. Ze is in 2016 cum laude gepromoveerd aan de universiteit van Wageningen op de vraag

hoe vee teelt duurzamer kan. De wereldbevolking blijft groeien – in 2050 zijn we volgens het *Population Reference Bureau* naar verwachting met 9,9 miljard mensen. Om die allemaal te kunnen blijven voeden, moeten we niet meer uitgaan van de hoogste productiviteit per koe, maar van het voeden van zoveel mogelijk mensen per hectare. Dat laatste lukt alleen als we vee niet dát voeren wat wij zelf kunnen eten (zoals graan), maar bijproducten uit de voedingsindustrie en voedselresten uit de supermarkt (zoals brood dat over datum is). Interessante stelling, ook voor het klimaat. Zeker voor kippen en varkens, die – anders dan herkauwers – geen methaan uitstoten.

Hoe zit het nu precies met dat methaan? Het is er in ieder geval altijd al geweest, ook in de ijstijd. Sinds de achttiende eeuw zien we een explosieve stijging van de hoeveelheid methaan in de atmosfeer, aldus het KNMI. Hoofdoorzaken: het gebruik van fossiele brandstoffen en de groei van de vee teelt. Net als CO₂ houdt methaan de warmte in de atmosfeer vast, waardoor de aarde opwarmt. Methaan is alleen vele malen krachtiger dan CO₂. Gemeten over een periode van honderd jaar houdt methaan 34 keer zoveel warmte vast als

CO₂. Aan de andere kant vervliegt methaan sneller. Na vijftien jaar valt het in de lucht uiteen. Dus, roepen de klimaatsceptici: wat is het probleem? ‘Vroeger vonden we dat inderdaad minder belangrijk’, beaamt Vellinga. ‘Toen keken we honderd jaar vooruit. Maar omdat de afgelopen dertig jaar weinig is gedaan aan het CO₂-probleem, moeten we het nu in dertig jaar oplossen. Met die horizon van dertig jaar, waarbij we met zijn allen in 2050 (lieft eerder nog) klimaatneutraal willen zijn, maakt die vijftien jaar wel ineens uit.’

Groen asfalt

Vellinga snijdt een ander milieuaspect aan: de veehouderij en het telen van diervoer mergelen de bodem uit. ‘De bodem wordt uitgeput en onze weilanden veranderen in groen asfalt; er zit steeds minder leven in. Door overbemesting en kunstmest is het bacteriële leven bijna volledig uit de grond verdwenen. Er zijn weinig wormen en bijna geen weidevogels meer. Dat noemen we “landschapspijn”. En wat doen we? We gaan de melkveehouderij nog eens intensiveren!’, zegt hij verontwaardigd. ‘Nederland is de grootste exporteur van landbouwproducten. Dat wordt

ook nog eens zwaar gesubsidieerd door Brussel. Ons melkpoeder is spotgoedkoop. Daar is voor kleine boeren in de Derde Wereld niet tegenop te concurreren. De boeren hier zijn er ook niet blij mee, maar die bepalen al lang de prijs niet meer. Dat doen de supermarkten, de banken, Friesland Campina en de veevoerproducenten. De keten is veel te lang, waardoor de primaire producent – de boer – bijna niets meer verdient. Het landbouwsysteem is failliet. Willen we klimaatneutraal kunnen boeren, dan zal de Nederlandse veehouderij moeten halveren.’

Ook Sanderine Nonhebel, universitair hoofddocent aan de Rijksuniversiteit Groningen en gespecialiseerd in voedselvoorziening en milieu, zegt in *De Correspondent*: ‘De Nederlandse vee teelt is veel te groot. We produceren nu vlees en zuivel voor zo’n vijftig miljoen mensen, omdat we twee derde van onze vleesproductie exporteren. Daarvoor is ons land te klein. Dit is op lange termijn gewoon niet vol te houden.’

Biologisch

Anders nog iets? Jazeker! We moeten overstappen op biologisch boeren, stelt Vellinga. ‘De meeste mensen

denken dat je met de biologische landbouw de wereldbevolking niet kunt voeden, maar dat is de laatste tien jaar weerlegd door allerlei onderzoek. Biologisch boeren zorgt voor een betere grondwater- en bodemkwaliteit, waardoor de productiviteit even groot is als met kunstmest. Het grote voordeel van biologisch boeren is dat je minder afbreuk doet aan de bodem.’

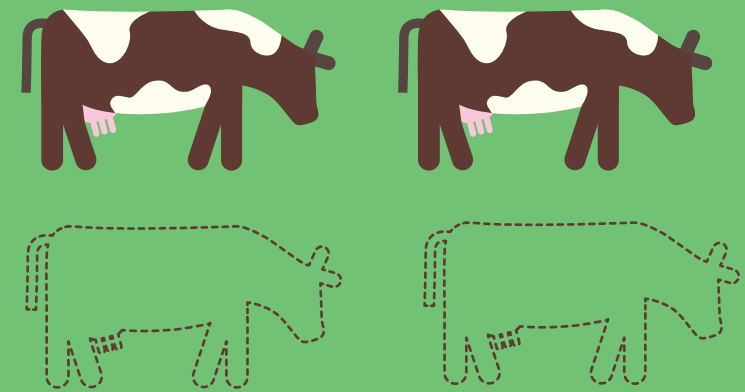
Die bodem zou volgens Vellinga wel eens de heilige graal kunnen zijn als het gaat om klimaatverandering. We moeten de bodem slimmer beplanten met bomen en diep wortelende grassen. Zo kunnen we 20 tot 30 procent van al onze CO₂-uitstoot weer in de bodem terugvoeren. Dit soort groenbedekkers krikken het organisch stofgehalte van de bodem op, waardoor de grond meer CO₂ uit de lucht haalt. Organisch stof is afkomstig van planten en deels van dierlijke organismen, ook wel humus genoemd. Beplanting zorgt er tegelijkertijd voor dat je van de bodem een soort spons maakt, met de huidige overstromingen geen overbodige luxe. Zo zijn we weer rond, want hoe ontstaan die overstromingen, waar de boeren steeds vaker mee te kampen hebben? Precies, door klimaatverandering.

Zo verminderen we de impact van koeien op het klimaat

Inkrimpen van de veestapel:

50% minder rundvee

Wat er daarnaast moet gebeuren voor een klimaatneutrale veehouderij:

Goed bodembeheer/ natuurinclusieve landbouw

Meer duurzame energie/ compensatie via windmolens

Meer biologische veehouderij

Lokaal veevoer

Meer monden te voeden

Als we ons voedselpatroon niet aanpassen, moet de voedselproductie in 2050 met 60 procent toenemen, schat de Wereldvoedselorganisatie.

Van wie is de aarde?

Intensieve landbouw vormt een acute bedreiging voor de biodiversiteit op aarde. Bijvoorbeeld voor bijen en andere insecten.

Klimaatbewust eten

Na de vegetariër en de flexitariër is er nu de klimatariër! Een klimatariër kiest voor voedsel dat de aarde zo min mogelijk belast.

NIEUW: FAIRTRADE MELK

NU OOK VOOR
NEDERLANDSE
BOEREN

WIJ ZORGEN ERVOOR
DAT DUURZAME
BOEREN EEN EERLIJKE
PRIJS KRIJGEN VOOR
HUN MELK

Hallo laagste prijsgarantie.

Dag boeren
Dag diversiteit
Dag weidevogels
Dag koeien in de wei
Dag oerwoud

€1,06

Ja, Hállo **DUMBO**

‘Wij koeien worden uitgemolken’

Vincent Bijlo interviewt koe 4931: ‘We worden als vee behandeld.’

MARIEKE WIJNTJES EN CHANTAL BEKKER

#PVHV Het boe van de koe klinkt niet meer zoals het vroeger klonk. De koe is anders gaan loeien. Zij voelt zich niet meer gehoord. Tijd voor een openhartig gesprek met 4931, de voorkoe van wat wel eens een hele grote veebeweging kan worden.

Vincent Bijlo
De boerderij

Overal in de stal klinkt gerammel, geschuiifel en gestamp. Hier en daar klatert een straal urine op de grond. Te midden van die mini-Niagara's staat 4931 me ongeduldig op te wachten. Ik ben laat, ik zat in een file. Er was een vrachtwagen met kippen gekanteld. De sfeer in de stal voelt zeer gespannen aan. Er broeit iets. 4931 begroet me hartelijk. Ze raspt met haar tong langs mijn vingers en zegt: ‘Goed dat je er bent. Laten we meteen beginnen, straks komt die boer weer om me uit te melken.’

Waarom is de koe zo boos?
‘De koe is letterlijk de melkkoe geworden. Wij worden totaal niet serieus genomen, we worden behandeld als vee.’

U ben toch ook vee?
‘Maar daarom hoeven ze ons nog niet zo te behandelen! Die kippen, onze pluimcollega's, waar jij net achter in de file stond óók. Die worden met duizenden tegelijk in een vrachtwagen gestopt, het zijn dingen, geen levende wezens meer. Het zijn, net als wij, units in jullie industriële productie. Vee behandeld je zoals je zelf ook graag behandeld wilt worden, dat is punt 1 van ons

verkiezingsprogramma.’

U gaat meedoen aan de verkiezingen?

‘Ja, de Partij voor de Dieren gaat ons nog lang niet ver genoeg. Daar zitten mensen in, heel veel witte mensen, geen enkele zwart-witte koe, geen varken, geen geit, geen enkel dier, hoogstens een luis. Die mensen praten allemaal over onze ruggen heen. Terwijl ik hier met mijn kop tegen het fosfaatplafond sta te headbangen.’

Wat is dat, het fosfaatplafond?
‘Weet jij dat niet? Jij komt mij interviewen en je doet je huiswerk niet!’

Jawel, ik weet het wel, maar ik vraag het voor de lezer.
‘Wat een typische stomme mensensmoes is dat zeg. Je weet er niks van. Toen het Europese melkquotum werd afgeschaft waren sommige Nederlandse boeren zo blij als Rutte met een nieuwe treitervlogger. Eindelijk konden ze meer gaan verdienen aan ons, omdat ze meer mochten produceren. Nou, een kalf had toen al kunnen bedenken dat dat mis zou gaan, maar een boer dus blijkbaar niet. Want hoe werkt de markt? Hoe meer aanbod, hoe lager de prijs wordt. Dat melkquotum was niet voor niks ingesteld. Maar nee, die boeren kopen koeien alsof

het warme broodjes zijn. Dan zit je al heel gauw als land aan je fosfaatplafond, ook weer zo'n Europese regel. Want hoe meer koeien, hoe meer...’

Mest.
‘Precies. Want een koe schijt en goed ook. Daar komt trouwens heel veel methaan bij vrij, wist je dat? Als we scheten laten ook. Hier, poeoeoeoeoe, daar gaat er weer een! Wij blazen ons windje mee hoor, voor het broeikas effect. Maar omdat wij dus schijten, kom je als land al snel aan je fosfaatplafond, nou, en daar sta ik dus nu met mijn kop tegenaan. Bedankt.’

En daar wilt u in de Kamer iets aan doen?
‘Samen met de andere viervoeters en de pluimcollega's ja. Er zitten nu wel kippen in die Kamer, maar dat zijn kippen zonder kop.’

Hoeveel zetels denkt u te halen?
‘Wij hebben niks aan zetels, wij zitten nooit.’

Laat ik het anders vragen. Met hoeveel geachte afgevaardigden denkt u in de Kamer te komen?
‘Dertig, veertig, dat lijkt me een zeer reëel aantal.’

En wat wordt de naam van uw partij?
‘Partij Van Het Vee.’

Maar de PVV bestaat toch al?
‘Ja, dat is de partij van het stemvee. Onze naam wordt PVHV.’

Maar het wordt wel druk op het dierenfront, want ook het vee op leeftijd wil een partij beginnen.
‘Ja, dat heb ik ook gehoord, de oude koeien willen een soort Vee-50plus. Dat moeten ze zelf weten, iedereen in dit land mag een politieke partij oprichten.’

En wat staat er zoal in uw verkiezingsprogramma?
‘De rechten van het vee dienen te worden gerespecteerd, de weidegang dient in ere te worden hersteld...’

Wat is dat voor gang?
‘Onze gang, onze gang naar de wei. Wij mogen de wei nauwelijks meer in. Ook weer zo'n Europees dictaat.’

Nou, nou, nou, dat is niet waar koe!
‘We staan hier altijd maar in die stinkstal. Geen hond ziet ooit nog een koe. En weet je waar dat toe leidt? Dat kinderen geen idee meer hebben waar de melk vandaan komt. En als ze ons dan eens zien, vinden ze ons verschrikkelijk eng.

Wij horen er niet meer bij, er is een kloof ontstaan tussen de mens en het vee. Er zijn kinderen die denken dat karnemelk van karnekoeien komt. Dat is toch diepriest. Dat moet veranderen. Dat kan alleen maar als wij het vee een stem geven. Dus stem op het vee op 15 maart! Laat koeien, varkens, kippen, kalkoenen, fazanten, geiten, schapen, ezels, paarden en alle andere dieren die geen auto rijden en nooit op een bank zitten of naar een bak gaan, laat alle dieren dieren zijn. De PVHV, de partij voor iedereen die de Partij voor de Dieren te rechts vindt.’

Tot zover de zendtijd voor de politieke partijen. Dank je, 4931.
‘Dat is ook weer zoiets hè, dat de koe een nummer is geworden, zo schrijnend. De mens doet dat expres, want als je geen naam hebt, kan men ook niet van je houden. Daarom pleit de PVHV ervoor dat alle dieren een naam krijgen.’

Hoe zou u zelf willen heten?
‘Mary.’

Mary, ik wens je heel veel sterkte, ik hoop op een goede uitslag.
‘Dank je, en nooit meer veeziekten, dat willen we ook, en dat de varkens het recht krijgen op het eten van mensenvlees.’

Plons

In 2014 produceerden Nederlandse koeien 12,7 miljard kilo melk. Daar kunnen we dagelijks 13 Olympische zwembaden mee vullen. En ook nog eens 52 met mest.

Krimpen doet pijn

Boeren moeten koeien laten slachten, omdat de mestproductie door de gegroeide veestapel de Europese milieugrenzen overstijgt.

Megastallen

Van een megastal is sprake bij meer dan 250 koeien. In vijftien jaar is het aantal megastallen in Nederland gestegen van 44 naar 511.

Wat wij eten, beïnvloedt hun bestaan

#landroof In tientallen jaren is vrijwel het hele oosten van Paraguay ontbost. De grond waar kleine boeren en indianen sinds mensenheugenis van leefden, staat nu vol soja. Een groot deel daarvan verdwijnt in de magen van ons vee.

Tekst en beeld **Ton Hendriks**

Midden tussen de uitgestrekt sojavelen ligt de kolonie Minga Porá, in 1989 gesticht door Geronimo Arevalo en een groep actievoerende campesinos (kleine boeren). Zijn familie woont er samen met zestig andere gezinnen. 'Vroeger was hier uitsluitend bos', vertelt Geronimo. 'In dertig jaar tijd is alles verdwenen. In plaats van de eeuwenoude biodiversiteit is er nu nog maar één gewas: de sojaplant.'

Voor dit laatste stukje bosgrond hebben de campesinos hard moet vechten, vertelt hij. 'Wij hebben Minga Porá geclaimd omdat we geen land meer hadden. Alles werd opgekocht door de Braziliaanse sojaboeren. De regering wilde onze claim niet erkennen, maar na jarenlange strijd – politiek, juridisch en fysiek – kregen we het recht hier te blijven. Sindsdien is al meer dan de helft ervan verdwenen, alsnog verkocht aan de sojeros (sojaboeren).' Dit komt doordat de boeren van Minga Porá te weinig land hebben om van te leven. Uit noodzaak doen ze waar ze zo fel tegen zijn: ze verhuren hun laatste stukjes grond aan de sojaboeren uit Brazilië. Want wat doe je als je voor 3,5 hectare € 1200 per jaar krijgt, terwijl je eigen maniokoogst in datzelfde jaar € 100 oplevert?

Blind

Aan de rand van Minga Porá ontmoeten we Sylvio Peralta. Tien jaar geleden, als jochie van negen, was hij aan het zwemmen toen een vliegtuigje de nabij liggende sojavelen besproeide. Een dag later was hij blind. Hij is het meest dramatische slachtoffer, maar bijna iedereen in de gemeenschap ondervindt gezondheidsproblemen van de bestrijdingsmiddelen: hoge bloeddruk, huidallergieën, hoofdpijn en voortdurende diarree. Inmiddels is het pesticidegebruik gereguleerd, maar controle is er niet.

Anders dan de gentechsoja zijn de gewassen van de campesinos niet resistent voor pesticiden. Hun oogsten lopen terug of mislukken. De giftige stoffen zitten in het grondwater en bovendien wordt het door de ontbossing steeds heter. 'De bomen geven schaduw en verkoeling en trekken regen aan', vertelt Victorino Gimenez Roa. 'Nu de meeste bossen weg zijn, zitten wij met veel te hoge temperaturen en droogte, waardoor onze gewassen slechter groeien.'

Corruptie

'De expansie van de productie van

sojabonen en de veehouderij in Paraguay is gebaseerd op de beroving van boeren- en indianengemeenschappen', zegt Miguel Lovera, minister tijdens de enige socialistische regering die Paraguay gekend heeft. 'Deze mensen worden sojavluchtelingen genoemd en eindigen in de omgeving van de grote steden. Ze krijgen een klein bedrag van de sojaboeren om hun land af te staan, maar dat geld is snel op. Ze zijn gedoemd tot een marginaal bestaan.' De huidige minister van Landbouw heeft zich volgens hem gespecialiseerd in het stelen van geld dat is bestemd voor plattelandsontwikkeling. 'Er zijn al honderden beschuldigingen tegen hem. Door corruptie worden ze niet in behandeling genomen.'

De inheemse bevolking lijdt nog het meest onder de snelle ontbossing. De regering doet niets om hen te compenseren. Géén nieuwe banen, géén scholing, en vooral géén alternatieve woonplekken. De afgelopen dertig jaar moesten veel indianen hun oorspronkelijke leefgebied verruilen voor de schaarse gebieden waar nog wel bos is.

Nomaden

In een klein tentenkamp zijn enkele indigenas, zoals de indianen in Paraguay genoemd worden, neergestreken. Teofil Cabral, zijn vrouw Maria Britez en hun drie kinderen leven van het verzamelen van lege flessen. Dat levert hooguit € 2 per dag op. De bossen waar ze woonden, werden voor hun ogen gekapt. Nu wonen ze in een schamele hut met een dak van landbouwplastic. Als de zon schijnt, is het te heet, als het regent oncomfortabel en ongezond. Zoals zij zoeken er vele families als nomaden in hun eigen land een onderkomen.

Pal tegenover het internationale vliegveld van Asunción woont Elvio Sosa, leider van de Mbyá-Guaraní-indianen. Sojaboeren vielen twaalf jaar geleden zijn territorium binnen en lieten de hele gemeenschap onteigenen. Zijn huis werd in brand gestoken. Onder de rook van optrekkende vliegtuigen verbouwt hij nu weer maniok en maïs. 'Daarvan kan ik niet leven, daarom schilder ik huizen. Het komt erop neer dat ik mijn hele verleden als indiaan moet vergeten. Het oude leven bestaat niet meer.'

Volgens Geronimo raakt dit ook ons. Als belangrijkste afnemer van soja draagt Nederland bij aan ontbossing, sociale ontwrichting, onevenwichtige landbouw en politieke spanningen in Zuid-Amerika. Geronimo: 'De natuur is de basis van ons menselijk leven. Die komt via ons voedsel tot ons. Hier wordt de soja geproduceerd die jullie in Europa gebruiken voor jullie vee. Uiteindelijk gebruiken jullie het vlees en de melk van de koeien en varkens. Dus het komt allemaal bij jullie terecht. Als je de natuur vervuilt, dan vervuיל je de mensheid.'

Andres Torres woont alleen in Zárate Isla. Hij werkt daar als cementmixer en stuurt geld naar zijn familie in Tapyicne.

Elvio Sosa, leider van de Mbyá-Guaraní-indianen, en zijn gezin wonen ook in Zárate Isla.

Juan Romereo en zijn gezin wonen in Coronel Oviedo, middenin Paraguay, langs de snelweg.

Ook Teofilo Cabral en zijn familie wonen in Coronel Oviedo. Ze leven van het verzamelen van plastic.

Kaal landschap

In 1950 bestond Paraguay vrijwel volledig uit oerwoud, nu is het een van de kaalste landen van Zuid-Amerika.

Snelle klimaatverandering

Door de rigoureuze ontbossing en aanleg van uitgestrekte sojaplantages lopen de temperaturen op en wordt de regenval minder.

Sojavluchtelingen

Een half miljoen landloze campesinos in Paraguay lijden aan de randen van de steden een marginaal bestaan. Ze worden sojavluchtelingen genoemd.

De vader van Carina Duarte (10) werkt in de bouw in Asunción.

Campesino Geronimo Arevalo verzet zich met hand en tand tegen de corrupte regering en de soja-boeren. ‘Als we onze grond kwijtraken, verliezen we onze onafhankelijkheid.’

Paole Quione, een campesino uit Minga Porá, haalt takken om vuur te maken voor zijn kacheltje, zodat hij kan koken.

Campesino (kleine boer) Rocke Villamajor merkt dat zijn oogst de afgelopen jaren terugloopt. ‘Vooral mijn tomaten zijn gevoelig voor de pesticiden.’

Interieur van het huis van een campesino.

Vierde sojaproductent

Paraguay is na de VS, Argentinië en Brazilië de belangrijkste producent van soja. In de afgelopen twintig jaar is de productie meer dan verdubbeld.

Alle landbouwgrond

Er wordt in Paraguay drie miljoen hectare soja verbouwd, waardoor de peulvrucht vrijwel alle beschikbare landbouwgrond in beslag neemt.

Grote importeur

Nederland importeert negen miljoen ton aan soja-producten, een deel daarvan wordt na verwerking doorverkocht aan andere Europese staten.

WIJ VAN MONSATAN DOEN ALLES VOOR ONZE PLANEET

We maken de mooiste gentechzaden, veel beter dan de natuurlijke. Ons voedsel kun je elk jaar weer op hetzelfde stuk land verbouwen, ongeloofelijk. En we maken zoveel voedsel dat we ook de armste mensen kunnen voeden. Samen beter groeien. Is dat niet prachtig?

Maar wat wij van Monsatan niet altijd zeggen is dat we gentechgewassen zoals soja maken die als enige kunnen overleven na gebruik van ons eigen gif. Heel veel gif. En we vertellen ook liever niet dat we boeren voor de rechter slepen die niet met onze zaden werken. Ook als de wind ervoor zorgt dat er per ongeluk een enkel zaadje op hun land terechtkomt. Of dat de bodem waar onze gewassen op groeien helemaal niet altijd even vruchtbaar blijft na jarenlang hetzelfde gewas.

En we willen het al helemaal niet hebben over het feit dat we alle natuurlijke zaden en planten patenteren. Zo worden we eigenaar van al het beschikbare voedsel op aarde. Kun je je voorstellen hoeveel macht we dan hebben?

De planeet, die is van Monsatan.

MONSATAN

Het retrogewas van 2017: grasklaver

#Eiwitbron Als 2 Unlimited een comeback kan maken, moet grasklaver dat ook kunnen.

PISOTCKII - STOCK.ADOBE.COM

Job van den Assem

Haarlem

▼
Een weiland is een weiland, zou je denken. Maar een weiland kan zoveel meer zijn dan dat. Het kan zelfs een betere eiwitbron zijn dan het nu al is. Zo goed dat het een aanvulling kan zijn voor andere eiwitrijke gewassen zoals lupines, akkerbonen en voedererwten uit Nederland. Of de soja die we nu in Zuid-Amerika op grote schaal verbouwen als krachtvoer.

Als je met de trein door het Nederlandse landschap dendert, zie je uitgestrekte weidelandschappen. Echt Hollands al die kavels met enkel groen gras, denken we. Maar zestig jaar geleden zagen deze velden er heel anders uit. De diversiteit aan plantensoorten was vele malen groter. Het waren bloemrijke graslanden,

goed voor de bij en andere insecten. En daarmee voor de weidevogels die de afgelopen decennia, mede door het intensiveren van onze landbouw, zo enorm zijn afgenomen.

Win-winsituatie

Een van de plantjes die toen veel meer in het weiland groeiden en daardoor in voedingsmix voor koeien zaten, was klaver. In Nederland komen meer dan 200 klaversoorten voor. Het is een plantje dat onder andere rijk is aan eiwitten, en stikstof kan binden. Superhandig, want door deze binding kunnen boeren met minder kunstmest dezelfde voederopbrengst van een stuk weiland halen. Door de hogere voedingswaarde kan er bespaard worden op ander krachtvoer dat nu aan koeien gegeven wordt. Een klassieke win-win-situatie. Kortom, klaver kan boeren

veel geluk brengen, tijd voor een comeback!

Gelukkig is het helemaal de tijd van de comebacks. Zo zijn sommige groenten van de vergetelheid gered, zijn de muffige meubels die vroeger in de huiskamer van je oma stonden nu niet meer uit de hipsterwinkels weg te slaan en treedt 2 Unlimited weer op.

Klaver wordt al door steeds meer boeren gebruikt. Niet alleen in de biologische melkveehouderij, maar ook bij niet-biologische boeren wordt steeds vaker het weiland met gras en klaver ingezaaid. Ook kunnen andere boeren profiteren van deze retro-innovatie. Zo wonnen pluimveehouders Joost en Suzan Slingenbergh de tweede prijs voor de Ekoland Innovatieprijs 2017, omdat zij hun boomgaardkippen voeren met rode klaver. *There's no limit!*

Must sees Voedselschandalen en foodporn 6 docu's voor de hedendaagse foodie

Alle mensen eten, heel veel mensen koken en het kijken naar chefs, bakkers en thuis-koks is voor velen ultiem entertainment. Gelukkig weten steeds meer culinaire liefhebbers dat een smakelijke maaltijd begint bij mooie producten. Maar hoe herken je een goed product? Moet je daarvoor überhaupt wel in de supermarkt zijn? Voor een kleinere portemonnee kunnen de prijzen in de biomarkt weer een drempel zijn. Zodra je begint met nadenken over het eten in je koelkast blijven er vragen opdoemen. Tijd voor antwoorden, keiharde dilemma's en romantische voedselverhalen. Hilde Segond von Banchet van Youth Food Movement geeft kijktips.

Forks Over Knives ★ ★ ★

Over de relatie tussen voedsel en gezondheid. Een plantaardig dieet zou een hoop welvaartsziektes, zoals diabetes en hoge bloeddruk, kunnen verhelpen.

Cooked ★ ★ ★ ★

Hoog tijd dat Michael Pollan, de aartsvader van puur eten, zijn eigen programma kreeg. In vier afleveringen neemt hij je via wonderschone beelden mee naar de ontstaansgeschiedenis van het koken.

Food, Inc. ★ ★ ★

Geen flauw idee wat er allemaal achter de producten in de supermarkt schuilgaat? Kijk dan *Food, Inc.* De makers onderzoeken de impact van onze grootschalige voedselproductie op gezondheid, duurzaamheid, sociale ongelijkheid en voedselveiligheid.

Cowspiracy: The Sustainability Secret ★ ★ ★

Wanneer ze merken dat de impact van de veehouderij op klimaatverandering nauwelijks besproken wordt, gaan de makers op onderzoek uit naar de vraag waarom. Dé film die mensen aan het denken zet over hun vleesconsumptie.

Chef's Table ★ ★ ★ ★

Deze serie over 's werelds topchefs is pure foodporn. Persoonlijke verhalen uit de wereld van de gastronomie worden afgewisseld met shots van hun signature dishes.

Vleesverlangen ★ ★ ★ ★

Zoveel redenen om minder, beter of geen vlees te eten en Marijn Frank (*Keuringsdienst van Waarde*) kent ze allemaal. Toch blijven vrije-uit-loopfiletjes en zelfs dat broodje filet americain van het tankstation aantrekkelijk. Hoe komt ze van dat vleesverlangen af?

Eet het lekker zelf op

Om te voorzien in onze huidige voedselproductie hebben we eigenlijk drie keer Nederland nodig. Anders gezegd: we gebruiken voor ons voedsel een landoppervlak zo groot als de hele Benelux en 25 procent van Duitsland. Waarom zoveel ruimte? Nou, vooral voor het verbouwen van gewassen om ons vee te voeren. Met name voor rund- en varkensvlees en zuivel is veel grasland en graan nodig. Aangezien we zelf die ruimte niet hebben, claimen we land in West-Europa, Zuid-Amerika en Zuidoost-Azië (onderzoek Landvoetafdruk 2015). Het vee eet

zijn eiwitrijke voer, wij hun vlees, zuivelproducten en eieren. Zo slokken wij heel veel landruimte op. Er kunnen op dat land ook eiwitrijke gewassen voor menselijke consumptie verbouwd worden. Volgens de VN zou dat met spoed enkele prangende wereldproblemen oplossen. Er is dan genoeg land om in 2050 de wereldbevolking van 9 miljard mensen te voeden, we stoten minder broeikasgassen uit, gebruiken minder brandstoffen en water en er blijft meer ruimte over voor natuur. Eiwitrijke gewassen? Eet ze lekker zelf op!

ADVERTENTIE

Bedankt!

Deze boeren pionieren voor een beter milieu. Ze geven hun dieren 100% lokaal veevoer en tonen zo aan dat volledig oerwoudvrij nu al kan.

John
Ekoboerderij Arink

Gerjo
Boerderij Ruimzicht

Peter
Boerderij De Pasop

David
GIJS-ei

Joost
Boomgaard-ei

Stekelig maaltje

Van onkruid naar innovatieve toepassing: de distel! Ook dit gewas is een alternatief voor sojaveevoer uit Zuid-Amerika, en is ook nog eens goedkoper.

Vers uit de vijver

Eendenkroos groeit razendsnel en zit vol eitwitten. De Wageningen University onderzoekt de mogelijkheden van dit plantje als voedsel voor mens en dier.

Vers uit de zee

Zeewier wordt steeds vaker gebruikt voor veevoer en kan alle soja vervangen. Om dit te realiseren zouden we 1 procent van de Noordzee nodig hebben.

Het kan wel

‘Een dier is geen geldmachine’

#geslotenkringloop Je vee lokaal geteeld voer geven vraagt heel wat toewijding en inventiviteit. Maar het betaalt zich terug, weet de biologische melkveehouder John Arink. In gezondheid van dier, mens en planeet. En een fatsoenlijk gezinsinkomen.

Liesbeth Sluiter

Lievelde

‘Vandaag erwtensoep!’ staat op het bord bij de erfopgang. Even verderop ruik je de zoetzure geur van ingekuuld gras. De kalfjes in de stal rechts blazen rookwolkjes de winterlucht in. Links gaat juist de boerderijwinkel open, de schappen staan vol biologische producten. Achter op het erf rijst een gebouw boven alles uit: het Biotel. Een hotel in de vorm van een hooimijt, met een restaurant en vijf kamers. Dikke lemen muren, een glaswand waarachter het coulisselandschap van de Achterhoek zich ontrolt. Alle details ademen zorg voor natuur en milieu; zelfs de matrassen zijn van natuurlatex. In de zeshoekige restaurantzaal spreek ik John Arink, de biologische melkveehouder die dit alles – met zijn vrouw Liane – heeft opgebouwd.

Ekoboerderij Arink is al 26 jaar oud. ‘Na een ruilverkaveling zijn we hier meteen begonnen met biologische landbouw’, vertelt John Arink. ‘Geen kunstmest, geen bestrijdingsmiddelen, zo min mogelijk brandstofverbruik. We hebben nu zestig melkkoeien op 95 hectare, waarop we ook ons eigen veevoer verbouwen. Kalveren verkopen we niet. Maar ze worden wel geboren! Ze grazen twee seizoenen in een natuurgebied voor we ze slachten, dan hebben ze toch een mooi leven gehad. We hebben geen mestoverschot; wat de koeien ingaat, komt van eigen land, wat eruit komt, gebruiken we als mest. Een gesloten kringloop. En we hebben kilometers bomen aangeplant, want het was kaal hier.’

Hij houdt ervan alles te laten groeien met de kracht van de natuur: ‘Zon, bodem, water en een boer. Ik heb het van huis uit meegekregen denk ik. Mijn vader had wel een gangbaar, maar geen intensief boerenbedrijf. Hij had veertig melkkoeien op twintig hectare en verbouwde grotendeels zijn eigen veevoer. Hij heeft zich niet in de schulden gestoken om maar steeds te kunnen uitbreiden, en liet een bedrijf achter dat geschikt was voor biologische landbouw.’

Turbokoeien

John Arink levert melk voor Aurora Winterkaas, een oerwoudvrije kaas van melk van koeien die alleen regionaal verbouwd veevoer krijgen. Gras natuurlijk, maar ook krachtvoer, dat Arink zelf maakt van granen, akkerbonen, doperwten en lupine die hij gemengd zaait. Aurora Winterkaas is als proefproject bedacht door Milieudefensie, bedoeld om te laten zien dat het niet nodig is Zuid-

John Arink: ‘Ze melken zelf de prijs kapot.’

ERIK VAN DER HORST

Amerikaanse soja de halve wereld over te slepen als voedingssupplement voor onze koeien. Slecht voor het klimaat en slecht voor de bossen daarginds, die omgehakt worden om plaats te maken voor soja. Maar waarom zouden we ons druk maken over bomen in Verweggistan?

25

cent

Nadat Europa in 2015 de melkquota losliet, groeide de veestapel snel en zakte de prijs naar 25 cent per liter – ruim onder de kostprijs van 37 cent.

‘We moeten ons collectief verantwoordelijk voelen voor de hele wereld, ook voor het Amazonewoud’, vindt Arink. ‘En ik wil niet alleen aan kortetermijnwinst denken. Bovendien, geld is niet hetzelfde als waarde. Als ik sta te kijken naar mijn rogge, die schoon voedsel oplevert

voor koeien en mensen, krijg ik een goed gevoel. Dat heb ik niet als ik soja koop uit Brazilië, ook al is die goedkoper. Dan ontbreekt toch de voeling met het totaalproces.’

Domme vragen

John Arink is iemand aan wie je domme vragen durft te stellen. Zoals: waarom hebben koeien eigenlijk krachtvoer nodig? Het antwoord blijkt een simpel sommetje. ‘Zonder krachtvoer geven onze koeien jaarlijks ieder ongeveer 5000 liter melk, met krachtvoer 8500 liter. Voor een liter biologische melk krijg je 55 cent. Per koe bijna € 2000 mééropbrengst dus. Een koe eet voor € 1200 krachtvoer, dan houd je € 800 over.’

Zonder die meeropbrengst red je het volgens Arink niet. ‘Dan kom je onder de streep uit. Maar misschien moet biologische landbouw wel denken over een maximumhoeveelheid krachtvoer per koe. Ook biologisch voer komt grotendeels uit Oost-Europa en zelfs uit China. Dat gaat richting industriële productie, terwijl juist grondgebonden vee teelt het doel is. Bovendien: moet je turbokoeien willen? Een dier is

geen geldmachine.’

Landbouworganisaties stimuleren groei met visioenen over hoge exportcijfers, maar export is instabiel. ‘Als Rusland de grenzen sluit, krijg je onmiddellijk een melkplas en een prijsval. Nadat Europa in 2015 de melkquota losliet, groeide de veestapel snel en zakte de prijs naar 25 cent per liter – ruim onder de kostprijs van 37 cent. Ze melken zelf de prijs kapot. Lang niet alle 17 duizend gangbare boeren willen groeien, maar er zijn opjagers. Waarom? Ego, status, kortetermijndenken... En heel wat boeren zitten zo diep in de schulden dat ze wel moeten blijven meedoen.’

Eyeopener

Rondkomen als biologische boer vergt tijd en inventiviteit. John en Liane hebben een fatsoenlijk gezinsinkomen, maar werken beiden tachtig uur per week, waar mogelijk geholpen door hun vier kinderen. Kern van het bedrijf is de melk, maar ook de verkoop van rund- en varkensvlees is belangrijk. Ook in het assortiment zit het bijzondere wit-schimmelkaasje Zwaluwgekwetter,

op de boerderij gemaakt door een professionele kaasmaakster. En dan is er sinds kort het Biotel. ‘Nu komt 70 procent van ons inkomen uit melk, 20 procent uit vlees en 10 procent uit de kaasmakerij. Volgend jaar denken we dat het Biotel 40 procent levert en de rest samen 60.’

Eén ekoboerderij is mooi, honderd ekoboerderijen beter, alle boeren eko het beste. Advies van John Arink aan melkboeren die willen omschakelen: ‘Zoek eerst afzet voor je product. Niet te veel vreemd vermogen. En ga te rade bij ervaren boeren.’

Ook consumenten hebben invloed op de uitbreiding van de biologische landbouw. De voorlichtingstak van ekoboerderij Arink is dan ook goed ontwikkeld. ‘We geven veel rondleidingen, waar we laten zien hoe wij van een stuk grond voedsel maken. Onze dochter onderhoudt een Facebookpagina. Schoolklassen komen werken en leren, in de lente trekt de koeiendans veel volk. Ook via de winkel en het Biotel bereiken we mensen, van allerlei pluimage. Het lokaal geteelde voer van onze koeien is vaak een eyeopener.’

Gouden eieren

Kippenhouders experimenteren met regionaal veevoer. Het GIJS-ei van boer David Jansen uit Limburg komt van kippen die onder andere Europees koolzaad eten.

Vers van de boom

Een voedselbos is een door mensen aangelegd bos om voedsel, medicinale kruiden en materialen te produceren. Kijk op akkerbaarbos.nl.

Boeren van morgen

Nederlandse boeren die het radicaal anders willen doen komen moeilijk aan grond en geld. Kijk op Toekomstboeren.nl en steun ze.

Macht van de keten

Rabobank moet kiezen

#mest Geen bank ter wereld investeert zoveel in de veehouderij als de Rabobank en draagt zo al decennia bij aan oerwoudkap en de groei van broeikasgassen. Ook het doorsnee Nederlandse boerenbedrijf zou niet bestaan zonder hun leningen.

Recent financierde de bank nog de bouw van nieuwe (mega)stallen. Boeren konden groeien door het afschaffen van het melkquotum in 2015. Ze mogen sindsdien zoveel melk produceren als ze zelf willen. Hoe meer, hoe beter, leek het motto. Maar door de lage melkprijzen draaiden de investeringen voor veel boeren uit op een fiasco.

Misschien was dat niet te voorspellen. Dat er een mestoverschot zou komen, hadden de Rabobank en de boeren wél kunnen weten. Door dit overschot overschrijdt de melkveehouderij de fosfaatlimiet van de EU. En we mógen al meer mest produceren dan de geldende norm voor andere Europese landen, ook wel derogatie genoemd. Als deze ongebreidelde ophoping van mest niet afneemt, dreigen problemen voor duizenden melkveehouders en een verlies van 100 miljoen euro aan Europese subsidies. De Rabobank vindt dat de melkveesector zelf de risico's had moeten inschatten. Maar is dat niet de rol van een bank?

Gierkelders
Omdat de Rabobank zijn investeringen zag wegzakken in de

gierkelders, riep de bank afgelopen zomer op tot een “deltaplan” om de melkveehouderij te redden. De bank heeft zich opgeworpen tot de poppenspeler boven het polderlandschap. De boeren die het diepst in de financiële problemen zitten of volgens de bank te klein zijn, moeten hun bedrijf verkopen via de zogenoemde “stoppersregeling”. Om de veestapel kleiner te maken, schieten banken ruim 1000 melkveehouders in 2017 € 1200 voor per koe die afgemaakt wordt. Wat is dan het toekomstscenario? Een handjevol melkfabrieken op Nederlandse bodem? Juist de kleine melkveebedrijven met relatief veel koeien in de wei worden zo gedwongen te stoppen: experts voorspellen minder weidegang.

Geweten
Het is aan de Rabobank om nu eens na te denken aan wat voor melkveesector ze eigenlijk wil bijdragen. Gaat die voor winst en groei op de korte termijn, of voor een gezond, duurzaam en rechtvaardig voedselsysteem op de lange termijn, met eerlijke prijzen voor melkveehouders die echt duurzaam produceren? Deze laatste optie is dé kans om een met mest vervuild geweten op te schonen. Niet alleen in Nederland, maar ook in het buitenland, want ook daar is de boerenbank betrokken bij grote investeringen in megastallen en schaalvergroting. Volgens Wakker Dier is de Rabobank zelfs de grootste financier van dierenleed ter wereld.

Monsanto voor publiek tribunaal

Tjerk Dalhuisen
Comité Monsanto Tribunaal
▽

In oktober 2016 stond zadengigant en biotechnologisch bedrijf Monsanto in Den Haag terecht voor een publiek tribunaal. De multinational is aansprakelijk gesteld voor ecocide en het schenden van mensenrechten. Monsanto veroorzaakt grote schade aan mens en natuur. De door Monsanto ontwikkelde gentechzaden zijn als enige bestand tegen hun bestrijdingsmiddel Roundup. In Zuid-Amerika stappen veel grootgrondbezitters over op deze gemodificeerde zaden. Vooral de sojabonen zijn erg in trek. Op duizenden hectaren verbouwen de boeren soja voor de export naar landen als Nederland, waar ze belanden in het veevoer.

Doordat de gentechgewassen bestand zijn tegen bestrijdingsmiddelen, kunnen boeren ze besproeien met Roundup. De plattelandsbevolking leidt hevige onder het gebruik van Monsanto's gif. Uit onderzoek blijkt een sterke toename van ernstige ziektes en geboortefwijkingen door blootstelling aan deze middelen.

Het Monsanto Tribunaal is een belangrijke stap om de verantwoordelijkheid en de werkelijke maatschappelijke kosten op het bord van de veroorzaker te leggen. De uitspraak volgt in april.

Ongebaande paden Tim Boekhout van Solinge De Caraïben van de Amazone

In januari en februari gaan inwoners van Santarem graag naar het strand. Het is de tijd van de zomervakantie in Brazilië. De watertemperatuur van 27 graden zorgt voor enige verkoeling. In het weekend zie je zelfs mensen met tafels en stoelen onder hun parasolletjes in het water zitten.

Santarem ligt op 800 kilometer van zee, precies daar waar de helderblauwe Tapajós de bruine Amazone instroomt. Een prachtig schouwspel. Er zijn ook rivierdolfijnen te zien. In de droge tijd zakt het water in de Tapajós zo'n zeven meter en toont zijn witte stranden op de oevers. Ook nu. Hieraan ontleent de stad haar bijnaam: de Caraïben van de Amazone. Wie wil daar niet wonen?

Toch wordt er geklaagd. Mensen zeggen dat het te warm is geworden. Vijftien jaar geleden was Santarem nog omringd door regenwoud. Begin deze eeuw streek Cargill er neer. De Amerikaanse sojagigant bouwde er een exporthaven – zonder vooraf de vereiste milieueffectrapportage te doen. Er kwamen al gauw grootgrondbezitters uit Zuid- en Centraal-Brazilië. Blanke Brazilianen van Europese komaf, die bos

kapten om grootschalig soja te kunnen verbouwen.

Deze veelal illegale ontbossing leidde tot conflicten met traditionele gemeenschappen. Die kwamen bovenop al bestaande conflicten met houthandelaren. De regio is namelijk berucht om de grootschalige illegale houtkap. De landroof en illegale houtkap gaan vaak gepaard met geweld, vooral door pistoleiros, gewapende gangsters in dienst van grootgrondbezitters of houthandelaren.

De meeste soja wordt vanuit Santarem verscheept naar China. De tweede bestemming is Europa en vooral Nederland, waar de eiwitrijke soja wordt gevoerd aan de koeien, kippen en varkens uit de intensieve veehouderij. En die ontbossing en het bloed dat hierbij vloeit dan? Ik vroeg een officier van justitie in Santarem wat wij daarmee zouden moeten. Zijn antwoord: Nederlanders moeten beseffen dat de soja die hier vandaan komt een bijsmaak heeft, namelijk een van bloed.

In **Ongebaande paden** berichten correspondenten over dingen van de dag in hun land.

Pinokkio

Melkveehouders dik onderbetaald

Mooimakerij, fabeltjes, halve waarheden, kletspraat, Pinokkio prikt ze door. Reacties en suggesties naar: pinokkio@depers.org

Bart van Opzeeland
Amsterdam
▽

Wat is de bewering?
Melkveehouders hebben in 2015 en 2016 minder geld voor hun melk gekregen dan de kostprijs.

Wie zegt dat?
Sieta van Keimpema van de Dutch Dairymen Board.

Waar zegt zij dat?
In het vakblad *Boerderij*.

Hoe zat het ook alweer?
Melkquota, het systeem waarmee de EU de melkprijs dertig jaar lang reguleerde, zijn per 1 april 2015 afgeschaft. Dit rigoureuze einde leidde tot een sterke daling van de melkprijs. Die is in de aanloop naar de afschaffing tussen eind 2013 en mei 2016 bijna gehalveerd van 44 naar minder dan 25 cent per liter.

Een absoluut dieptepunt voor de Nederlandse melkprijs. Op dit moment krijgt een boer ongeveer 30 cent per liter. De melkprijs voor consumenten is in diezelfde periode volgens Kees Romijn, voorzitter van de vakgroep melkveehouderij bij landbouworganisatie LTO Nederland, nauwelijks meegedaald.

Wat is waar?
Cijfers over productiekosten zijn niet makkelijk te vinden. Gelukkig publiceert de Europese Commissie jaarlijks cijfers over de kostprijs van melk. In 2015 was die 44,50 cent per liter. Volgens de gegevens van het Landbouw Economisch Instituut Wageningen (LEI) kregen Nederlandse melkveehouders in 2015 gemiddeld 30,75 cent per liter. In dat jaar ontvingen ze dus bijna 15 cent per liter melk minder dan de 45 cent die ze ervoor moesten investeren. Dat komt erop neer dat slechts 70 procent van de kosten gedekt wordt door de prijs die boeren krijgen voor hun melk. Ook wanneer we kijken naar de vijf jaar daarvoor, dan kregen boeren al die jaren minder betaald voor hun melk

dan ze kwijt waren aan de productie ervan. Helaas zijn er op dit moment nog geen gegevens beschikbaar over 2016.

Bovenstaande gegevens gaan over gemiddelden, toch is de verwachting dat er bij zo'n groot verschil tussen de kost- en betaalde prijs weinig boeren verdiend zullen hebben aan de melkproductie in 2015.

Eindoordeel
Van Keimpema's bewering is waar. Melkveehouders hebben in 2015 ruim onder kostprijs geproduceerd. Wie er wel aan heeft verdiend, kan niet met zekerheid gezegd worden. Veel ketenpartijen weigeren inzicht te geven in prijsopbouw en marges. Verder moet aangetekend worden dat de bewering opgaat voor gangbare melkveehouders. Biologische boeren kregen een hogere prijs voor hun melk en produceerden hierdoor niet onder de kostprijs. Ook is de prijs voor biologische melk afgelopen jaren veel stabiel gebleven dan die van gangbare melk, onder andere doordat de vraag naar biologische melk groter was dan het aanbod.

Onzichtbare reuzen

De wereldwijde handel in grondstoffen voor ons voedsel (soja, cacao, rijst, tarwe, suiker) is bijna helemaal in handen van vier grote multinationals.

Boeren verenigt U

Europese Landbouwministers vinden dat boeren zich mogen organiseren in grote producentenorganisaties, zodat ze sterk staan tegenover verwerkers en retailers.

Heersers over het zaad
Bayer, een bedrijf in zaden en bestrijdingsmiddelen, wil concurrent Monsanto overnemen. Hierdoor kunnen gangbare boeren uit minder leveranciers kiezen.

Er is veel mis met onze melk ...

Ontbossing en landonteigening in Zuid-Amerika voor het veevoer. Koeien die steeds minder buitenkomen. Geen eerlijke prijzen voor boeren.

Maar het kan ook anders!

Eerlijke melk is melk waarvoor geen oerwoud is gekapt. Zonder megastallen. Met koeien in de wei. Met voer van eigen bodem. En met eerlijke prijzen voor onze boeren.

Steun onze campagne voor eerlijke melk:

word lid
www.milieudefensie.nl

CONTACTADVERTENTIES

Cursussen en lezingen

VELT (vereniging voor ecologisch leven en tuinieren) geeft in heel Nederland en Vlaanderen lezingen en workshops over ecologisch tuinieren en koken. Je vindt alle activiteiten op www.velt.nu

BOERENGROEP Wist je dat de Wageningen University vaak interessante landbouwgerelateerde lezingen heeft waar je gratis bij aanwezig mag zijn? Kijk op www.boerengroep.nl

Op **GROENHORST WARMONDERHOF** word je opgeleid in de biologisch-dynamische landbouw, stadslandbouw of zorglandbouw. Voor een betere, gezondere wereld! In voltijd en deeltijd. Kom naar een open dag! Meer info: www.warmonderhof.nl

STICHTING RUW organiseert regelmatig groene, gratis toegankelijke evenementen, workshops en debatten over duurzaamheid in Wageningen. Je vindt de agenda op: www.stichtingruw.nl

ER BROOD IN ZIEN Bakkers vinden zichzelf in razend tempo opnieuw uit. Wat is de staat van het broodbakken in Nederland? Discussieer mee op 7 februari tijdens de talkshow van de Youth Food Movement in Pakhuis de Zwijger, www.dezwijger.nl

IT'S THE FOOD MY FRIEND Op 21 februari is er in de Rode Hoed in Amsterdam in de serie landbouw- en voedseldialogen 'It's the food my friend' het voedseldebate 'Naar een houdbaar wereldvoedselsysteem: De rol van geld'. www.rodehoed.nl/nl/programma/agenda

MONOCULTUREN, MONOPOLIES, MONSANTO In de lezingenreeks van Studium Generale in Utrecht houdt prof. Dr. Michel Haring op 14 maart de lezing 'Over monoculturen, monopolies en Monsanto'. Zie <https://www.sg.uu.nl/agenda>

FEESTELIJKE TALKSHOW 4 maart organiseert Milieudefensie in Utrecht een feestelijke talkshow over de toekomst van onze landbouw. Van 17:30 tot 23u met eten, drinken, inspirerende sprekers, muziek, film en workshops. Kijk voor meer info op milieudefensie.nl/eerlijkemelk

4 EN 5 MAART: RECLAIM THE SEEDS "Seed is the first link in the food chain and embodies millennia of evolution, thousands of years of farmers breeding, as well as the culture of freely saving and sharing seed." Kom ook naar 'Reclaim the Seeds 2017' en laat je inspireren!

- 4 maart: Zadenruilbeurs met workshopprogramma in Nijmegen
- 5 maart: Meewerkdag: aanleg eetbaar groen in nieuwe ecologische wijk in Lent
Meer info: reclaimtheseeds.nl

HAAGSE KOST De Youth Food Movement probeert voeding al jaren hoger op de politieke agenda te krijgen, hoe staat ervoor? Discuseer mee top 7 maart tijdens Als Warme Broodjes #12 in Pakhuis de Zwijger, Amsterdam, www.dezwijger.nl

NATIONAAL DEBAT VEEHOUDERIJ Op 9 maart organiseren het Nationaal Burger-netwerk en het Netwerk van Bezorgde Artsen een Nationaal Debat Veehouderij in Deurne. Artsen gaan hier in gesprek met landelijke politici over de gezondheidsrisico's van de veehouderij. Meer info: www.stopdestank.nl

Ondernemen

BOS ZOEKT BOER! Je bent boer of ondernemer en je wil duurzaam én winstgevend produceren. Wel eens gedacht aan investeren in een voedselbos? **richforests.org** vertelt je graag over de vele mogelijkheden!

LAND GEZOCHT Toekomstboeren zoeken land om een lokale, biologische tuinderij / boerderij / voedselbos te starten. Kijk op www.toekomstboeren.nl of zend een email via info@toekomstboeren.nl

DE GROENE VARKENS Breng al je afval van appelschil tot knol, dan maak je de buikjes van de groene varkens vol. Initiatief uit Assen tegen voedselverspilling: www.degroenevarkens.nl

BOS BESCHERMEN Adopteer een stuk oerwoud in Costa Rica via Stichting Oasebos en help mee het leefgebied van talloze dieren en planten voor de toekomst te bewaren. www.oasebos.nl

Lokaal

FIAN is een internationale mensenrechtenorganisatie die schendingen van het recht op voedsel aan de kaak stelt. Check voor meer informatie www.fian.nl en www.fian.org

INSECTS AND SOCIETY Insecten om de wereld te voeden?

Op 22 februari vertellen Arnold van Huis en Ger van der Wal er alles over in het Forum Gebouw in Wageningen. Deze lezing maakt deel uit van de serie 'Insects and Society'. <http://bit.ly/2iZbuP>

LEKKER NASSÛH DEN HAAG Voel jij je ook beter bij een lokaal en onafhankelijk voedselsysteem? Kom dan 's woensdags Lekker Nassûh in het Haags Voedsellokaal. Óf meld je aan voor een lekker lokaal groentepakketje op www.lekkernassuh.org

LOCOTUIN MAASTRICHT Wie laat zich verleiden tot de heldhaftigste, gezondste en duurzaamste groenten van Maastricht? Kom ze zelf proeven en oogsten in de Locotuin, info@locotuinen.nl

STREEKMARKT UTRECHT Interesse in boodschappen uit de buurt? Bezoek de streekmarkt in Utrecht, 5 maart op het Domplein <http://destreekmarkt.nl>

VOEDSEL ANDERS

Weten welke duurzame voedselinitiatieven er in jouw buurt zijn? Kijk op: www.voedselanders.nl/korte-ketens-kaart voor een uitgebreid overzicht.

EETBAAR R'DAM FESTIVAL 'ERGROEIT' Kom naar het stadslandbouwfestival op 18 februari: www.eetbaarrotterdam.nl

ALLEMAAL EET-LOKAAL ARNHEM

28 februari kun je aanschuiven bij een vegetarische, biologische, driegangen maaltijd met zoveel mogelijk lokale producten. Kosten: 8 euro. Aanmelden via arnhem@milieudefensie.nl

Organisaties en acties

PLATFORM AARDE, BOER EN CONSUMENT Enkele boerenbonden en maatschappelijke organisaties (Platform ABC) zijn druk bezig de Nederlandse Voedselagenda te veranderen richting eerlijke prijzen voor de boer en duurzame voedselproductie. Help ons mee via: aardeboerconsument.nl of www.boerengroep.nl

HANDS ON THE LAND Hands on the Land for Food Sovereignty is een internationale campagne die opkomt voor de belangen van kleinschalige voedselproducenten wereldwijd. Rechtvaardiger en duurzaam: www.handsontheland.net

MONSANTO TRIBUNAAL In april 2017 komen de rechters van het Monsanto Tribunaal tot een uitspraak. Hou het in de gaten via <http://aseed.net> ook voor meer info.

Lisette tegen Miro: 'Ik heb begrepen dat het in 2018 officieel cool is om vegan te zijn.'

MARIEKE WIJNTJES

Goede tijden voor vegans

#vegan De overstap naar een plantaardig leven is in strijd met alles wat ze vroeger leerden, vertellen kookgek Lisette Kreischer en acteur Miro Kloosterman. Toch kunnen ze prima zonder vlees en zuivel.

Wendy Koops
Amsterdam

‘De sterkste man van Duitsland is ook vegan, wist je dat?’, vraagt Miro Kloosterman aan Lisette Kreischer. Miro is acteur en model (hij speelt Thijs Kramer in *GTST*) en prijkte vanwege zijn titelrol in de musical *The Bodyguard* met zijn gespierde torso op de cover van *Men’s Health*. 100 procent succesvol veganistisch spierenvoer, stond erbij. Lisette schreef inspirerende kookboeken als *Groente uit zee* en *Plant Power* en is medeoprichter van The Dutch Weed Burger.

‘Jij hebt echt een vak geleerd’, lacht ze tegen Miro. ‘Ik zou niet weten wat ik anders had gedaan. Genieten van veganistisch eten en die kennis delen is echt mijn levenspad, mijn verhaal wat ik in deze wereld kan vertellen.’ Ze vindt de zin op zijn Instagram-profiel, All is one and one is all, helemaal vegan. ‘Voor mij is dat de essentie: ik zie écht geen verschil tussen mensen en dieren.’

Onder Miro’s 27,6K Instagram-volgers zitten veel jongeren. Regelmatig post hij over veganisme en klimaat, misschien dat hij hier en daar een zaadje plant: ‘Hopelijk gaan mensen inzien dat de vee-industrie de grootste boosdoener is. Met een waterbesparende douchekop alleen

redden we het niet. Zolang je vlees en zuivel blijft eten, is het een never-ending story.’ Soms lukt het en nemen mensen zijn levensstijl over. Dat hij meestal zijn eigen eten meeneemt (bijvoorbeeld naar zijn werk), roept altijd vragen op. ‘“Waarom eet je dat? Wat is het recept? Wil je me tips geven? Je moet eens een schrijven”, hoor ik nu enorm veel. Misschien ga ik dat wel eens doen.’

Veganistische hond

‘Voed jij je hond ook veganistisch op?’, vraagt hij met een blik op Pooh, die gezellig aan haar voeten ligt. ‘Zes jaar gedaan’, knikt Lisette. Op aanraden van de natuurlijke dierenarts geeft ze nu af en toe vlees. Met pijn in het hart. Miro, die enorm veel over voedingsstoffen en gezondheid blijkt te weten, tipt een aantal stofjes dat honden niet zelf kunnen aanmaken. Er is zoveel mogelijk, het is niet nodig om vlees of zuivel te eten, betoogt hij. ‘Om te voorkomen dat je een vitamine B12-tekort krijgt, kun je een supplement nemen. Dat geven ze in de veehouderij ook aan het vee.’ ‘Precies, haal die middleman eruit’, knikt Lisette. ‘Vissen krijgen hun omega 3 binnen door het eten van algen. Eet dus geen vis, maar zeewier of algen, zoals spirulina.’

Dierenleed is voor beiden een drijfveer, maar voor Lisette de

belangrijkste. ‘Toen ik in groep 8 ontdekte dat ik al die jaren dieren had gegeten, was ik helemaal van de kaart. Het kwam er echt niet meer in.’ Het thuisfront steunde haar. Ze at gewoon mee, alleen vegetarisch. Vanaf haar twintigste is ze onze eetcultuur gaan “veganiseren” en op zoek gegaan naar alternatieven. ‘Het was een eyeopener dat de smaak van vroeger en die geborgenheid en gezelligheid allemaal bij elkaar horen. Mensen denken dat veganisme betekent dat je alles wat je kent moet veranderen en alleen nog chiazaad kunt eten. Dat is helemaal niet nodig. Je hoeft niets tekort te komen. Je krijgt er juist iets bij, namelijk dat het goed is voor je lijf en de wereld.’

Weerstand

Met The Dutch Weed Burger, een smakelijke 100 procent plantaardige hamburger verrijkt met zeewier, probeert Lisette notoire vleeseters tot het veganisme te verleiden. Komend voorjaar openen zij en haar compagnon een weedburgertent in Amsterdam. Toch blijft het vechten. ‘Je hebt altijd te maken met weerstand en een voedselcultuur van industrialisatie en subsidiestromen. Dan kom ik daar als eenpitter: planten zijn leuk! Als ik wetenschappers die promelk zijn vertel dat er in zeewier ook calcium zit, worden sommigen heel boos. Er zit zoveel

geloof in dat systeem. Want melk is exportproduct nummer één.’

Ze vindt het mooi dat Miro zo overtuigend is. ‘Hij bereikt een volledig andere doelgroep dan ik. We hebben de mainstream nodig.’ Gezondheidsproblemen – de ziekte van Lyme, ontdekte hij later – leidden ertoe dat Miro vegan werd. ‘Op aanraden van een veganistische vriendin ging ik het 80-10-10-dieet volgen, dat raw én vegan is. Daar voelde ik me heel goed bij.’ Het knaagde nog wel in zijn achterhoofd: je hebt vlees nodig. ‘Zo ben je toch opgevoed.’ En medici adviseerden dat ook. ‘Dat was best moeilijk, want ik weet dat veel mensen genezen doordat ze géén dierlijke producten meer eten. Ik weet niet of iedereen vegan kan worden, maar zeker veel méér mensen.’

Mooi geschenk

‘Ik wil graag geloven, dat iedereen het kan’, zucht Lisette. ‘Af en toe vind ik het lastig dat wij mensen, die zo briljant zijn, zulke domme dingen doen. Ik wil niet bijdragen aan dierlijk of menselijk leed. Veganisme is een ondersteunende manier van zijn en leven voor de aarde en het helpt ook nog onze klimaatproblemen oplossen. Dat is een mooi geschenk in deze rare, snel veranderende wereld. En het is nog smakelijk ook.’ ‘Het komt wel’, denkt Miro. ‘Binnen

nu en tien jaar zal er een gigantische shift plaatsvinden, dat weet ik zeker.’ De melklobby is echter sterk. ‘Na veel moeite wordt er eindelijk groente en fruit op school uitgedeeld, komen die melkpakjes ook weer terug!’, zucht Lisette gefrustreerd. ‘Ik moest mijn pakje absoluut opdrinken, anders kreeg ik mijn calcium niet binnen, werd gezegd. Maar toen ik daarmee stopte, miste ik niets.’ Zonder dat ze het weten zijn veel mensen, net als hijzelf, volgens Miro lactose-intolerant. ‘Het is ook helemaal niet goed voor je botten. In landen waar de meeste melk wordt gedronken, komt osteoporose het vaakst voor.’ ‘Los daarvan, op ethisch vlak: we halen een mannetjeskalf weg bij de moeder en stoppen hem in de bio-industrie, voor ons vlees en onze melk’, reageert Lisette verontwaardigd. Instemmend geknik van Miro.

Toch is er perspectief denken ze, want melk lijkt minder beladen dan vlees. ‘Ietsje, want vlees is natuurlijk een cultuurding’, zegt Lisette. ‘Ik ben een man, ik heb het nodig, kreeg ik op al die festivals waar we met de Weed Burger stonden als argument. Melk kunnen ze gemakkelijk laten staan. Ik zie veel mannen die af en toe biologisch vlees eten, maar verder plantaardig proberen te leven. Vrouwen stappen gemakkelijker over naar vegetarisme.’

5e smaak: umami

De smaak die vleeseters vaak missen is umami (naast zoet, zuur, zout en bitter). Kooktip van Lisette: voeg zeewier, gebakken ui en tomaat toe.

Zeewier

Dé duurzame eiwitbron van de toekomst. Geen waterverspilling, geen pesticiden en kunstmest, geen concurrentie om schaarse landbouwgrond.

Vitamine B12

Niet-vleeseters lijden soms aan een vitamine B12-tekort (maar vleeseters ook). Miro tipt: slik een supplement. ‘Dieren eten hoeft niet.’

‘Voor mij zijn deze boeren helden’

#agro-ecologie

Evenwicht, lokale oplossingen en boeren volgens natuurlijke principes. Het klinkt bescheiden, maar agro-ecologie is ambitieus. Volgens voorstanders kan het de honger in de wereld beter bestrijden dan industriële landbouw.

Liesbeth Sluiter
Wageningen

De bus van Ede naar het centrum van Wageningen passeert de universiteitscampus. Enorme gebouwen met nobele namen als Lumen en Orion. Dan ineens, als laatste: Campina. Huh? Zijn de universiteit en de grootste zuivelcoöperatie ter wereld zó close? ‘Tja...’, zegt Pablo Tittonnell. Als professor agro-ecologie bepleit hij zo’n beetje het tegenovergestelde van de industriële landbouw waar Campina voor staat. ‘Voor mij zijn agro-ecologische boeren helden. Ze pionieren, vernieuwen, nemen risico en staan er vaak alleen voor. Allemaal omdat ze de planeet niet willen verwoesten.’

Agro-ecologie is naast een tak van wetenschap ook een boerenpraktijk en een sociale beweging. Rode draad is landbouw volgens natuurlijke principes, zoals ruimte voor diversiteit, efficiënt omgaan met natuurlijke hulpbronnen en hergebruik van grondstoffen. De focus is lokaal. ‘De combinatie van land- en bosbouw, van akkerbouw en veeteelt, natuurlijke gewasbescherming, voedselbossen, melkveebedrijven met lokaal geteeld voer – het valt er allemaal onder’, vertelt Tittonnell. Ook biologische landbouw, maar niet per definitie. ‘Duizend hectare sla kan bijvoorbeeld wel biologisch zijn, maar is niet duurzaam omdat diversiteit ontbreekt. Omgekeerd zijn niet alle agro-ecologisch werkende boeren biologisch gecertificeerd.’

Met agro-ecologie kunnen we volgens Sylvia Kay, onderzoekster aan het Transnational Institute, veel actuele gevaren beteugelen: ‘Terwijl gangbare landbouw met chemie en fossiele brandstoffen het klimaat verandert en de bodem uitput, streeft agro-ecologie naar evenwicht tussen mens en natuur.’ ‘Het zet de

Pablo Tittonnell, professor agro-ecologie

ROBIN UTRECHT

belangen van mensen centraal en niet die van grote bedrijven’, voegt Hanny van Geel toe. Ze spreekt als Europees coördinator van de wereldwijde organisatie van kleine boeren La Via Campesina, maar ook als boerin.

500.000

boerderijen
Er zijn 500 duizend boerderijen ter wereld kleiner dan twee hectare – maar die produceren wel de bulk van het mondiale voedsel.

Honger

Evenwicht, lokale oplossingen, het klinkt bescheiden, maar agro-ecologie is feitelijk ongegeneerd ambitieus. Het kan de honger in de wereld

beter bestrijden dan industriële landbouw, zeggen de voorstanders. Tittonnell: ‘De cijfers zijn niet onomstreden, maar de trend is duidelijk: ze ondersteunen het belang van industriële landbouw voor de voedselvoorziening niet. Neem granen, 70 procent van het basisvoedsel op de wereld. De hoogintensief producerende landen leveren daar samen 12,5 procent van. Veel van die industrieel geproduceerde granen eindigen als biobrandstof, in verf of andere niet-voedselproducten of als veevoer. Verdubbeling van 12,5 procent – een zware opgave met veel milieuschade als gevolg – biedt geen soelaas.’

Bovendien is honger geen productieprobleem, stelt Tittonnell. ‘Honger komt voort uit ongelijkheid en armoede. Als Argentinië meer graan produceert, belandt dat niet op het bord van een arme familie in Malawi, zeker niet als je het aan de markt overlaat. Honger moet je daar aanpakken waar het speelt: in landen met lage graanopbrengsten en lage inkomens. Boeren hebben er doorgaans minder dan 2 hectare

Hanny van Geel, Europees coördinator La Via Campesina

Sylvia Kay, onderzoekster Transnational Institute

grond. Er zijn 500 duizend boerderijen ter wereld kleiner dan 2 hectare – maar die produceren wel de bulk van het mondiale voedsel. Dáár zet verdubbeling zoden aan de dijk!’ Dat vereist volgens hem niet de meest recente technologie, maar scholen, infrastructuur, schoon water, ziekenhuizen. ‘En bodemverbetering. 25 procent van de landbouwgrond ter wereld is gedegradeerd. In die landen kunnen donorgelden echt verschil maken.’

Als voorbeeld geeft hij het Braziliaanse programma Fome Zero (Nul Honger), dat kleinschalige familieboerderijen ging ondersteunen, vooral in geïsoleerde en achtergebleven regio’s. De overheid voorzag hen van huizen, scholen, kredieten, infrastructuur en kennis, zodat ze hun eigen voedsel konden verbouwen. Scholen kregen geld om bij hen voedsel te kopen en er ontstond directe samenwerking tussen producenten en consumenten. Brazilië realiseerde zo in tien jaar twee millenniumdoelen: de sterke vermindering van honger en van extreme armoede.’

Obstakels

Het kan dus wel. Waarom gebeurt het dan niet? ‘Op wereldschaal gaat 90 tot 95 procent van de investeringen in agrarisch onderzoek naar de conventionele landbouw’, legt Sylvia Kay uit. ‘Dat hangt samen met de privatisering van onderzoek en de afname van overheidsinvesteringen. Ook de opkomst van patenten op genetische eigenschappen van organismen speelt mee, daarmee valt veel te verdienen. Die eenzijdige onderzoekspraktijk belemmert de ontwikkeling van agro-ecologische bedrijven; hun problemen komen niet aan bod.’

Diezelfde eenzijdigheid kleefte aan het financiële systeem: banken lenen namelijk alleen voor schaalvergroting. ‘En als boeren eenmaal een grote schuldenlast hebben, kunnen ze niet meer terug, al zouden ze willen’, zegt Hanny van Geel. ‘De rentebetalingen vereisen hoge opbrengsten.’ Ook cultuur werpt volgens haar obstakels op: ‘Veel boeren schamen zich als ze niet bij de groeiers horen en stoppen stiltejes.’ Tittonnell: ‘Conservatieve boeren en boerenlobby’s verslijten pioniers die iets anders uitproberen voor gek, dat worden outcasts.’

Ten slotte zijn er, zeker in Nederland, de enorme kosten van land en bestaande bedrijven. Nieuwkomers krijgen hierdoor letterlijk geen poot aan de grond. Boerenkinderen schrikken terug voor een bedrijf met € 3 miljoen schuld en € 20.000 inkomen. ‘Maar we hebben de jongeren hard nodig’, zegt Tittonnell. ‘Hun energie, hun vrijheid van geest, hun moderne technologie.’

Het beweegt

La Via Campesina vertegenwoordigt wereldwijd 200 miljoen kleine boeren en maakt zich sterk voor agro-ecologie, rechten van inheemse volken, vrouwenrechten en waterrechten. Ze voeren actie tegen mijnbouwondernemingen en Monsanto. En ze houden elkaar op de hoogte. ‘Er is echt een grote beweging die het anders doet’, aldus Van Geel. ‘Boeren die oude rassen vermeerderen, burgers die een boerenmarkt organiseren of als groep verse groenten en vlees bestellen bij een naburige boer, boeren die zonder chemie werken.’

Afgelopen herfst kwamen 600 mensen uit 40 Europese landen bij elkaar in Roemenië, op een forum van de Europese beweging voor voedselsoevereiniteit Nyéléni. ‘Het was een levendige uitwisseling tussen boeren, vissers, herders, inheemse volken, landbouwarbeiders, consumenten, wetenschappers’, vertelt Kay enthousiast. ‘Dat is de grootste kracht van agro-ecologie: het is een beweging.’

Mineraalverhuizing?

Veevoer productie put de Zuid-Amerikaanse bodem uit. Fosfaat en stikstof die ze daar te kort hebben, zorgen via koeienstront voor overschotten in de bodem hier.

Documentairetip

Meer weten over hoe belangrijk de bodem is? Kijk de documentaire Bodemboeren via www.bodemboeren.nl

Klein maar fijn

70 procent van het wereldwijde voedsel wordt geproduceerd door kleinschalige boeren die daarvoor slechts 30 procent van de grondstoffen gebruiken.

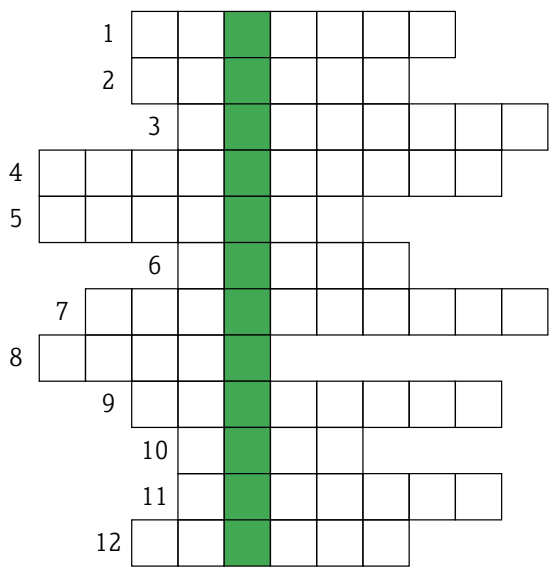
PUZZEL MEE EN WIN:

Welk woord zoeken we? Stuur jouw antwoord voor maandag 20 februari op naar puzzel@depers.org o.v.v. je voornaam, achternaam en adres.

Dan maak je kans op een van deze prijzen:
5x kookboek 'Plant Power' van Lisette Kreischer - Inspiratie voor een spannend plantaardig eetavontuur.

5x boek 'Eten uit de buurt' van Michiel Bussink - Haal alles uit je voedselcirkel en vind je weg in voedselland.

3x overnachting in het Biotel van Ekoboerderij Arink - Beleef de boergondische, biologische boerderij in de Achterhoek.

1. Een broeikasgas van koeien
2. Biologisch hotel (hint: John Arink)
3. Een stal met meer dan 250 melkkoeien
4. Het retrogewas van 2017
5. Zuid-Amerikaans regenwoud
6. De 5e smaak
7. Film die je aan het denken zet over vleesconsumptie
8. Ander woord voor proteïne
9. De zogenaamde coöperatieve bank
10. Lichaamsdeel en directeur van Milieudefensie
11. Vervanging voor soja, komt uit de zee
12. Stad van het klimaatverdrag van 2015

De Pers

Afzender
Milieudefensie, Amsterdam

Website
www.depers.org

Redactie
Job van den Assem, Jolanda van Benthem, Marije van der Kruk, Mike van Ham, Wendy Koops, Wendy Springer

Ontwerp krant en advertenties
Chantal Bekker, Act Impact

Deze krant is gemaakt met een financiële bijdrage van de Nationale Postcode Loterij. De inhoudelijke verantwoordelijkheid voor deze publicatie ligt bij Milieudefensie. De krant is milieuvriendelijk gedrukt bij Rodi.

Deze krant staat, naast de 6 AMP berichten op pagina 2 en een aantal satirische advertenties, vol met echte artikelen over ons voedselsysteem. Om de maatschappelijke aandacht te krijgen voor deze onderwerpen leenden we het format van het helaas verdwenen gratis dagblad *de Pers*. Het is hiermee een ludieke actie met een serieuze ondertoon. Onze manier van voedsel produceren en consumeren moet en kan anders.

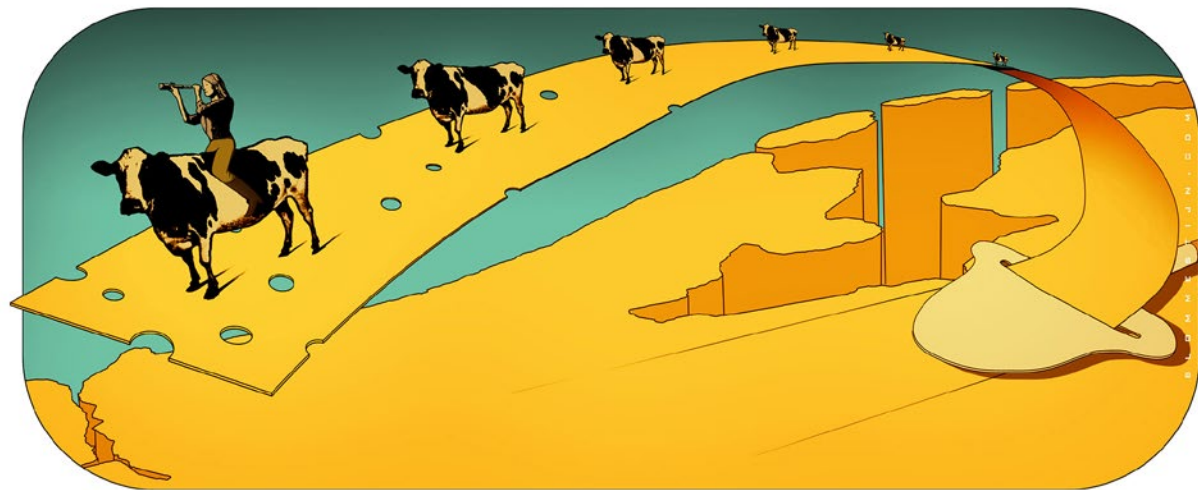
Veel organisaties hebben een bijdrage geleverd aan deze krant. Samen met hen strijden we voor een duurzaam en rechtvaardig voedselsysteem. Bedankt Voedsel Anders, Aseed, Platform ABC, Via Campesina, Youth Food Movement, Boerengroep, Toekomstboeren, Monsanto Tribunaal, Transnational Institute, Stichting RUW, FIAN, Stichting Voedselbossen, RUAF Foundation, Velt, Warmonderhof en Both Ends.

Er zijn natuurlijk nog veel meer organisaties, initiatieven en netwerken die ons dagelijks inspireren om te werken aan een ander voedselsysteem. Ook hen willen we hier heel erg bedanken! *Keep up the good work!*

En natuurlijk een applaus voor alle boeren, foodies, vormgevers, onderzoekers, journalisten, fotografen, columnisten, cartoonisten en medewerkers van Milieudefensie die hebben bijgedragen aan deze speciale voedselkrant. Dat zijn er te veel om op te noemen, je vindt hun namen bij en in de artikelen zelf. Het was ontzettend leuk om met jullie samen te werken.

Deze krant is vandaag bij je terechtgekomen doordat 150 vrijwilligers door het hele land de kou en snooze button van hun wekker getrotseerd hebben. Zonder hen, en alle vrijwilligers op kantoor, was deze actie niet mogelijk geweest: jullie zijn fantastisch!

Illustratie Rhonald Blommestijn

Recept voor 4 personen
Warme bourgondische stoof

In de wintertijd zijn stoofschotels onmisbaar. Sterker nog, het is dé manier om kolen en knollen goed gaar te koken, waardoor ze nog beter verteerbaar worden. Deze verwarmende veganstoof voor vier personen is rijk aan diepe smaken, stevige texturen en de aardse Hollandse rode kool. Heerlijk met een snee zuurdesembrood, aardappelpuree of zilvervliesrijst en een glas Vin Naturel. Enjoy!

Bereidingswijze

- Snijd 400 gram rode kool in dunne reepjes.
- Pel en snipper 2 rode uien en 2 teentjes knoflook.
- Wentel 300 gram seitan in stukken in wat volkorenmeel.
- Verhit een laagje olijfolie of kokosvet in de braadpan en bak hierin de stukken seitan rondom totdat ze een beetje bruin beginnen te kleuren.
- Haal ze uit de pan. Voeg nog wat kokosvet toe en fruit hierin ui en knoflook.
- Voeg seitan, rode kool, 4 kruidnagels, 8 gedroogde pruimen (of gedroogde abrikozen), 4 laurierblaadjes en 2 theelepels komijnzaad toe.
- Blus af met 200 ml rode wijn en 120 ml shoyu.
- Laat het geheel ongeveer twintig minuten met het deksel half op de pan stoven.
- Voeg dan 4 plakken ontbijtkoek in stukjes, 16 zilveruitjes, 4 flinke theelepels appelstroop en nog een scheutje water toe en roerbak nog ongeveer drie minuten.

- Breng op smaak met zeezout en versgemalen zwarte peper.
- Voeg wat water toe als de stoof te dik is.
- De seitan kan ook vervangen worden door tofoe. Stoof die dan niet mee, maar voeg hem op het einde toe.

Over het recept

Dit recept komt uit het boek *Plant Power*, het handboek voor je dagelijkse inspiratie aan gezonde voeding met 96 favoriete recepten van Lisette Kreischer. De vier seizoenen geven je eetpatroon meteen houvast, want Moeder Aarde is pretty ingenious!

Lisette Kreischer heeft diverse kookboeken op haar naam staan, waaronder *Veggie in Pumps*, *Ecofabulous koken in alle seizoenen* en *Groente uit Zee*. Haar meest recente initiatief is The Dutch Weed Burger waarmee ze de wereld veroverd. Meer op www.lisettekreischer.com.

Lezerscolumn Jildou Friso en Elske Hageraats
Boerin voor de toekomst

Mijn naam is Anna, ik ben biologisch melkveehouder in de Gelderse Vallei. Mijn oma was ook boerin; zeventig jaar geleden, in 1980. Biologisch had toen nog een beetje een geitenwolensokkenimago. Toen was het nog moeilijk, niemand wilde meer betalen voor melk dan nodig was. Melk vol antibiotica? Van koeien die hun leven lang geen weiland zien? Die soja eten uit platgebrand oerwoud in Zuid-Amerika? 'Ja, maar het is wel vijftig cent goedkoper!' Ons Nederlanders ben zuinig.

Mijn moeder nam het bedrijf in 2016 over, breidde het uit met een winkeltje en natuurlijk de kaasmakerij. En nu in 2050 is het mijn beurt om het stokje over te nemen. Inmiddels zijn bijna alle boeren omgeschakeld naar biologisch, ook dankzij de financiële steun van de overheid. Een aantal boeren houdt nog stug vol met verdere intensivering en schaalvergroting op hun bedrijf, maar ze kunnen hun melk ondertussen aan de straatstenen niet meer kwijt.

Volgens mij hebben we ondertussen wel bewezen wat de kracht van goede voeding is.

We zijn zuinig op de grond die ons die voeding geeft; al sinds mijn oma's tijd investeren we in de bodem, geven we iets terug voor alles wat we krijgen. Door de vraag uit het buitenland zijn de Nederlandse kazen niet meer aan te slepen, en zijn ze bereid er een goede prijs voor te betalen. Nu realiseert Nederland zich hoe bijzonder ons product is. En dat het geld waard is. Gelukkig ziet de consument dat ook, er is meer betrokkenheid bij ons voedsel nu. Wij hebben elke dag klanten op ons bedrijf, voor ons vlees, onze kaas en de rauwe melk vers van de tap. Een deel van die klanten is aandeelhouder: mede-eigenaar van het bedrijf. Ze investeren in ons en delen het risico van een slechte oogst met ons. In ruil daarvoor trek ik elke ochtend weer mijn laarzen aan, en melk ik mijn koeien. Soms met mooi weer, soms in de regen en de kou, maar altijd met een goed gevoel. Want dat is waar boeren om gaat: goed en gezond voedsel voor iedereen.

Anna van der Linde, 3e generatie Toekomstboer
www.toekomstboeren.nl

Ontdek het verborgen verhaal achter je melk

Onze melk is niet houdbaar!
milieudefensie.nl/eerlijkemelk

milieudefensie
anders kijken, anders kiezen